

KOHTAAMISIA 2013

IKÄIHMISTEN ELÄMÄNLAADUN PARANTAMISEEN
TÄHTÄÄVÄ TEATTERIHANKE

KOHTAAMISIA 2013

IKÄIHMISTEN ELÄMÄNLAADUN PARANTAMISEEN TÄHTÄÄVÄ TEATTERIHANKE

LOPPURAPORTTI

12.9.2013

TEATTERIKESKUS

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Julkaisija: Helsingin seniorisäätiö

Tekstit: Suvi Aaltonen

Kannen isompi kuva: A-P Rautiainen

Muut kuvat ja kuvien käyttöluvat: Suvi Aaltonen

kohtaamisia.info@gmail.com / p. 0405487791

Layout: Teatterin tiedotuskeskus / Jenni Heinonen

SISÄLLYSLUETTELO

TIIVISTELMÄ	5
JOHDANTO – TEATTERI YHTEISTYÖSSÄ VANHUSTEN LUOKUN MALTATA PYSÄHTYÄ	7
HETKEKSI JA KUUNNELLA	8
HELSINGIN SENIORISÄÄTIÖ	10
MITEN HANKE TOTEUTETTIIN?	11
YHTEISTYÖ SUUNNITTELUN LÄHTÖKOHTANA	11
TIEDOTUS AVAINASEMASSA	13
ASUKKAIDEN JA HENKILÖKUNNAN TOIVEET HUOMIOON	13
OHJELMAN JA AIKATAULUN RAKENTAMINEN	15
DOKUMENTOIMALLA KOKEMUKSET JA KÄYTÄNNÖT TALTEEN	16
HANKKEEN YHTEISTYÖTEATTERIT JA MONINAINEN ESITYSTARJONTA	17
TEATTERI TAKOMO	17
TEATTERI METAMORFOOSI	17
NUKKETEATTERIKESKUS POIJU	17
KLOVNIT ILMAN RAJOJA RY	18
MUSIIKKITEATTERI KAPSÄKKI	18
HÖYHENTÄMÖ	19
MITÄ HANKE OPETTI? MITÄ KOKEMUKSIA SAATIIN?	20
HAVAINTOJA ESITYKSELLISISTÄ KOHTAAMISISTA	20
KOHTAAMISET ESIINTYJÄN NÄKÖKULMASTA	22
KOHTAAMISET HENKILÖKUNNAN NÄKÖKULMASTA	23
ARVIOINTI	25
SENIORISÄÄTIÖ: HAASTEITA JA TUKEA OMAAN TYÖHÖN	25
SISÄISEEN TIEDOTTAMISEEN ENEMMÄN HUOMIOTA	27
TEATTEREIDEN TAITEILIJAT TYÖLLISTYIVÄT	28
VALTAOSA ASUKKAISTA SAI MAHDOLLISUUDEN OSALLISTUA	29
RAHOITUS – ILMAN JULKISTA RAHOITUSTA HANKKEET EIVÄT TOTEUDU	29
TEATTERILLISIA VÄLIINTULOJA VANHUUTEEN JA HOITOTYÖN ARKEEN	32
TULEVAISUUS – MITEN JUURRUTTAA KULTTUURI HOITOTYÖN KÄYTÄNTÖIHIN	34
LIITTEET	36
HANKE MEDIASSA	36
AIHEESTA MUUALLA	40

TIIVISTELMÄ

Kohtaamisia 2013 oli Helsingin Seniorisäätiön hallinnoima hanke, jonka yhteistyökumppaneita olivat kuusi pientä ammattiteatteria, Teatterikeskus ja Teatterin Tiedotuskeskus. Hankkeen päätavoitteena oli luoda asukkaiden, hoitohenkilökunnan, viriketoiminnanohjaajien ja taiteilijoiden yhteistyöverkosto ja toimiva tapahtumakonsepti taiteen ja hoivatyön kohtaamiselle. Lisäksi haluttiin kartoittaa hyviä käytäntöjä ja ideoita, sekä luoda taiteilijoille uusia työllistymismahdollisuuksia. Hankkeella pyrittiin lisäämään myös teatterin saavutettavuutta. Tavoitteena oli myös edistää hoitohenkilökunnan työhyvinvointia sekä lisätä asukkaiden viihtyvyyttä ja hyvinvointia.

Teatterit suunnittelivat ja toteuttivat erilaisia esityksiä ja tuokioita mm. musiikin, klovnerian ja nukketeatterin keinoin kevään 2013 aikana. Hanke työllisti 28 freelance-taiteilijaa osa-aikaisesti, ja lisäsi monien työllistymismahdollisuuksia tulevaisuudessa hankkeessa tapahtuneen verkostoitumisen kautta. Hankkeen tarjoamiin 64 esitykseen ja esityksellisiin tuokioihin osallistui yhteensä 948 Helsingin Seniorisäätiön asukasta. Hoitajia tuokioihin osallistui yhteensä 164. Helsingin Seniorisäätiössä on 625 asukaspaikkaa. Lähes kaikki asukkaat pääsivät osallisiksi toiminnasta, ja osa asukkaista osallistui jopa useampaan esitykseen tai tuokioon.

Henkilökunta koki asukkaiden ottaneen hankkeen esiintyjät varsin innokkaasti vastaan. Erityisesti kiiteltiin hankkeen ideaa tuoda esitykset sinne, missä asukkaat ovat, keskelle heidän elämäänsä. Esitysten tuottamat onnistumiset liittyivät siihen miten hyvin asukkaat ja heidän kokemuksensa tulivat osaksi tapahtumaa. Muistisairaiden ja huonokuntoisimpien vanhusten kohdalla tällainen kokemuksellinen jakaminen on harvinaista.

Hankkeessa saatujen kokemusten ja palautteen perusteella voidaan tulevaisuuden tavoitteeksi asettaa kulttuuripainotteiset vanhainkodit tai hoitoyksiköt, joissa omanlaisensa vanhuus voisi toteutua. Omanlaisensa vanhuuden toteutuminen empatian, myötätunnon ja intuition kautta edellyttää muutoksia myös koulutuksessa, jolla vaikutetaan henkilökunnan asenteisiin.

Taiteen saavuttavuuden lisääminen ja eri toimijoiden välinen yhteistyö edellyttää

- vanhusten hoidon osalta kulttuuriin liittyvien tarpeiden, toiveiden ja tapojen kirjaamista jokaisen asukkaan hoitosuunnitelmaan muiden perushoidollisten tarpeiden rinnalle,
- erilaisten toimijoiden tarpeiden ja toimintatapojen sekä kohderyhmän erityispiirteiden huomioimista,
- koordinaattoria, joka pystyy toimimaan luontevasti sekä vanhustyössä että teatterikentällä,
- keskustelua, jossa osapuolet pystyvät kertomaan työnsä luonteesta ja toimintatavoista toisilleen,

- lisäkoulutusta sekä taiteilijoille että hoivatyöntekijöille,
- monialaista keskustelua hoivatyön arvoista ja normeista,
- hoiva-alan ja taiteilijoiden peruskoulutuksen (tai täydennyskoulutuksen) täydentämistä vuorovaikutuksellisen osallistamisen työmetodeilla,
- henkilökunnan työhyvinvoinnin ja viriketoiminnan sekä niihin liittyvien käytäntöjen osittaista yhdistämistä,
- viriketoiminnan ja taiteellisen työn parhaimpien puolien yhdistämistä osallistavuuden lisäämiseksi,
- harjoittelujaksoja teatterialan ammattilaisille soveltavan teatterin käytännön työstä erilaisissa palvelukodeissa,
- pidempikestoisten rahoitusmallien kehittämistä,
- vanhuksille ja muille katsojaryhmille, jotka tarvitsevat taiteen tuloa asuinympäristöönsä, teoksia ja tapahtumia tekevien teattereiden perusrahoituksen kohennusta ja toiminnan pitkäjänteisyyden kehittämistä,
- teattereiden tuottajaportaan pitkäaikaisen toiminnan turvaamista ja työehtosopimuksia noudattavan palkkatason takaamista,
- hoitohenkilökunnalle suunnattua taiteen ja läsnäolon työkalupakkia,
- varojen suuntaamista taiteen ammattilaisten kanssa tehtävään vanhustyöhön hoitokeinovalikoiman osana,
- lisävarojen suuntaamista henkilökunnan ylimääräisen kuormittuneisuuden ehkäisemiseen, ja
- panostusta hankkeiden suunnittelussa ja toteutuksessa erityisesti henkilökunnan perehdyttämiseen ja tiedottamiseen jo ennen hankkeen alkua.

Hankkeen tavoite yritysysteistyökumppanin rahoitusosuudesta ei toteutunut. Hankkeen kokemusten ja sponsorointia koskevien selvitysten pohjalta voidaankin valitettavasti selkeästi todeta, ettei vanhuksille suunnattava taide houkuttele yrityksiä yhteistyöhön.

Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää tämänkaltaisiin hankkeisiin avustuksia vain sellaisille toimijoille, jotka pystyvät takaamaan hankkeelle 25 %:n omarahoitusosuuden. Tästä vain puolet voi olla laskennallista. Käytännössä hankekumppaneiden on sijoitettava hankkeeseen 12,5 % ”riihikuivaa” rahaa. Tämänkaltaisen omarahoituksen vaade merkitsee tulevaisuudessa kuoliniskua Kohtaamisia 2013 kaltaisille hankkeille, joita toteuttavat voittoa tavoittelemattomat, harkinnanvaraisen tuen tai muun projektirahoituksen turvin toimivat taide- ja kulttuurialan toimijat sekä sosiaali- ja terveydenhoitosektori.

JOHDANTO – TEATTERI YHTEISTYÖSSÄ VANHUSTEN LUO

Kohtaamisia 2013 –hanke syntyi Helsingin Seniorisäätiön vapaaehtoistyön suunnittelija Kirsti Holmbergin aloitteesta. Hän oli jo pitkään innostanut taiteen ammattilaisia hoitokodeissa vapaaehtoisvoimin toteutettuihin esiintymisiin. Toiminnan pohjana oli haave siitä, että yhteistyö taidemaailman ja hoitotyön välillä olisi pysyvää. Nyt haettiin tarjota teatteria lähes kaikille laitoshoidossa oleville iäkkäille asukkaille, jotka eivät pääse osallistumaan järjestettyihin taidetapahtumiin.

Laitoshoidossa elävät vanhukset on yksi niistä yhteiskuntamme erityisryhmistä, joiden kohdalla kulttuurin saavutettavuus toteutuu huonosti. Useimmat heistä ovat liian huonokuntoisia voidakseen lähteä hoitokodin ulkopuolisiin kulttuuritapahtumiin. Fyysisesti paremmassa kunnossa olevien, liikuntakykyisten vanhusten ongelmat sen sijaan ovat toisenlaisia. Esteet saattavat liittyä esimerkiksi saattajan hankintaan tai taloudelliseen tilanteeseen. Näiden vanhusten kulttuuritarpeiden tyydyttäminen jää tyystin hoitokodin järjestetyn viriketoiminnan varaan. Usein viriketoimintaa ei ole lainkaan, tai se on resurssien vähyyden vuoksi hyvin pienimuotoista.

Kulttuurin hyvää tekevästä vaikutuksesta hyvinvoinnille ja toimintakyvylle on näyttöä, ja kulttuurin merkitys tunnustetaan yhteiskunnassa. Siitä huolimatta kulttuuri ja taide hoitotyössä on vähäistä. Yhteiskunnastamme turvaa toistaiseksi heikosti kulttuurin ja taiteen saatavuuden myös laitoshoidossa asuville. Yli 65-vuotiaita on väestöstämme noin viidesosa ja heidän osuutensa kasvaa koko ajan. Heidän tasa-arvoinen asemansa muuhun väestöön verrattuna tulisi turvata, eikä heitä tulisi mieltää vähemmistöksi tai erityisryhmäksi.

Vastuu hoidettavien elämänlaadun parantamisesta on hoitohenkilökunnalla, joka taitojensa mukaan järjestää hyvinvointia ja vaihtelua tukevaa toimintaa perushoidon rinnalle. Onneksi palvelukodeissa on niitä kekseliäitä hoitajia, joille kulttuuritoiminnan järjestäminen on luontevaa ja jotka pystyvät ilman lisävaroja tarjoamaan arkea elähdyttäviä kokemuksia pitkäaikaishoidon asukkaalleen. Tämä arvokas toiminta ei kuitenkaan pysty korvaamaan sellaista laadukasta ja monipuolista taidetta, jota yhteiskunta pyrkii tarjoamaan meille muille.

Helsingin Seniorisäätiön tilanne on moniin muihin vanhuspalvelun paikkoihin verrattuna hyvä. Jokaisessa neljässä hoitokodissa on omat viriketoiminnanohjaajat, jotka tarjoavat päivittäin virikkeellisiä hetkiä hoitokotien asukkaille. Lisäksi Seniorisäätiössä on jo pitkään kehitetty viriketoimintaa vapaaehtoisvoimin.

Suvi Aaltonen

Kohtaamisia 2013 -hankkeen koordinaattori

KUN MALTTAA PYSÄHTYÄ HETKEKSI JA KUUNNELLA

Viriketoiminta ja taide ovat välttämättömiä vanhusten hoitotyön välineitä kommunikoinnin avaamisessa, rohkaisussa, ymmärtämisessä ja vahvistamisessa. Parhaimmillaan viriketoiminta ja taide vahvistavat luontevasti vanhusta huomioivaa, tasa-arvoista ja hyvinvointiin tähtäävää arvomaailmaa hoivayhteisössä. Olen nähnyt ja kokenut tämän kuuden vuoden aikana, kuinka vanhustyössä upeasti yhdistyvät nämä elementit. Vanhuksen etu toteutuu, kun hänen toiveitaan kuunnellaan. Näitä toiveita pystyy kuulemaan kun hoivayhteisö tuntee ja ymmärtää vanhuksen elämän historian. Tähän historiaan pääsee käsiksi taiteen ja kulttuurin kautta. Ne nostavat muistisairaasta esiin asioita, joita hän ei muuten kykene ilmaisemaan. Kun malttaa pysähtyä, vaikka vain hetkeksi, voi kohdata ihmeellisen maailman ihan läheltä.

Vanhetessa oleminen muuttuu, pelkistyy ja haurastuu, mutta haurauden ja kuultavuuden oheen tulee kuitenkin uusi voima, joka syntyy läsnäolosta ja ajan tuoman perspektiivin sekoituksesta. Se on erittäin lumoavaa. Tuokiot vanhusten kanssa, arkiset jutustelut, muistojen kuuntelu, keskustelu ja ihmettely ovat erittäin merkityksellisiä. Katsomalla menneisyyteemme palautuu meille kaikille elävänä mieleen eletty elämämme. Siihen kuuluvat tunnelma, tuoksu ja äänet. Taiteen avulla voi tehdä aikamatkan nykyisestä elettyyn ja koettuun.

Vanhustyön ammattilaisille pitäisi antaa oma kokemus taiteen merkityksestä, jotta he ymmärtäisivät mistä on kyse. Virikkeellisyyden ja taiteen tuomisessa vanhuksen arkeen ei ole kyse pelkästään taiteen kokemisesta ja näkemisestä vaan myös jostain paljon laajemmasta asiasta.

Olen sata kertaa sanonut ”luulin jotain tietäväni, mutta vanhukset ovat opettaneet minua”. He ovat opettaneet minua kuuntelemaan ja pysähtymään heidän toiveidensa ääressä.

Tämä on ollut erittäin haasteellista, kun olen pyrkinyt toteuttamaan heidän toiveitaan ja haaveitaan arkipäivän piristykseksi. Olen halunnut, että he saisivat kokea vielä sellaisia asioita, joista he luulivat joutuneensa luopumaan. Parasta on ollut, kun on pystynyt täyttämään vanhusten toiveet.

Kaikista tärkeintä on ollut hyvän verkoston ja verkostokumppanuuden luominen. Haasteellista on ollut, kun kaikki kulttuuritoiminta on toteutettu vapaaehtoistyönä. Olen saanut rohkaista nuoria ihmisiä kohtaamaan vanhuksia. Eri-ikäisillä ihmisillä on paljon annettavaa toisilleen. Kuuden vuoden aikana on ollut paljon hienoja hetkiä. Olen huomannut kulttuurin hyvää tekevän vaikutuksen. Se on lähentänyt omaisia omiin läheisiinsä, ja se on tuonut hengähdystauon henkilökunnalle. Kulttuuri on vaikuttanut ryhtiin ja kävelyyn. Tapahtumien jälkeen ilo on ollut käsin kosketeltavaa.

Ihmiset ovat halunneet tehdä hyvää. Taitelijat ovat halunneet osallistua tähän, he ovat tunteneet huolta ikääntyneistä. He ovat tulleet mukaan suurella sydämellä, ja he ovat halunneet vastata asukkaiden toiveisiin. Suurin haaste on näinä vuosina ollut niiden vanhusten kulttuurinälän tyydyttäminen, jotka ovat niin hauraita, etteivät enää jaksaa osallistua yhteisiin tapahtumiin. Kun haastattelin heitä, heillä oli vielä paljon toiveita erilaisista asioista, jotka ilahduttaisivat mieltä. Pohdin ja mietin pitkään, miten voisin toteuttaa juuri näitten asukkaiden unelmat eri muotoisista kulttuurihetkistä. Kesällä 2012 otin yhteyttä Teatterikeskukseen ja Teatterin tiedotuskeskukseen, joilta sain asiantuntija-apua teatteriyhteistyön käynnistämiseksi. Siitä syntyi Kohtaamisia 2013 –hanke.

On ollut ilo olla mukana.
Kirsti Holmberg

Holmberg jäi kesäkuussa eläkkeelle Helsingin Seniorisäätiöstä

HELSINGIN SENIORISÄÄTIÖ

Helsingin Seniorisäätiö on itsenäinen, voittoa tavoittelematon säätiö ja Helsingin Kaupunkikonsernin tytäryhteisö. Säätiön tavoitteena on tukea vanhusten asemaa Helsingissä. Tavoitteensa toteuttamisessa se noudattaa mm. seuraavia päämääriä:

- 1) Hyvyys: hyvän elämänlaadun turvaaminen, turvallinen vanhuus, kodinomainen hoiva.
- 2) Yksilöllinen hoiva: jatkuva hoitotyön arviointi, vanhustyön erityisosaaminen, asukkaan ja omaisten tarpeiden huomiointi.

Tavoitteensa toteuttamiseksi säätiöllä on neljä hoitokotia, jotka sijaitsevat kaikki Helsingissä:

Antinkoti (97 asukasta)
Kannelkoti (132 asukasta)
Mariankoti (152 asukasta)
Pakilakoti (244 asukasta)

Säätiössä on yhteensä 625 asukaspaikkaa ja yli 500 työntekijää. Hoitokodit jakautuvat eri osastoihin, joissa on useita ryhmäkoteja. Yhdessä ryhmäkodissa on noin 10 -12 asukasta.

Asukkaiden keski-ikä on noin 85 vuotta. Suurin osa asukkaista on naisia (85 %). Asukkaan keskimääräinen hoitoaika on 2,2 vuotta. Asukkaista suurin osa on muistihäiriöisiä.

MITEN HANKE TOTEUTETTIIN?

YHTEISTYÖ SUUNNITTELUN LÄHTÖKOHTANA

Kehykset hankkeen toteuttamiseksi luotiin OKM:n myönteisen rahoituspäätöksen varmistuttua tammikuussa 2013. Hankkeeseen muodostettiin keveä ohjausryhmä, jonka tehtävänä oli seurata hankkeen etenemistä, arvioida tavoitteiden toteutumista, tukea koordinaattorin, henkilökunnan ja teattereiden keskinäistä yhteistyötä sekä keskustella hankkeen synnyttämistä sisällöllisistä kysymyksistä ja tulevaisuuden kehittämistarpeista. Ohjausryhmän muodostivat Seniorisäätiön johtaja Taina Mäen-sivu, Seniorisäätiön vapaaehtoistyön suunnittelija Kirsti Holmberg, Teatterikeskuksen toiminnanjohtaja Maaria Kuukorento ja Teatterin tiedotuskeskuksen johtaja Hanna Helavuori. Hankkeen koordinaattoriksi palkattiin kulttuurituottaja Suvi Aaltonen.

Koska ministeriön myöntämä avustus oli noin puolet haetusta määrästä (45 000 €), hankesuunnitelma jouduttiin sopeuttamaan rahoituksen kehyksiin. Hanke haluttiin toteuttaa niin, että rahoituksella saadaan mahdollisimman monta esityksellistä kohtaamista, jotta lähes kaikki Seniorisäätiön asukkaat pääsisivät tuokioista osalliseksi. Hanke päätettiin toteuttaa heti kevään 2013 aikana.

Koska keskeisimpänä kohderyhmänä olivat huonokuntoisimmat asukkaat, esitykselliset tuokiot suunniteltiin pääosin siten, että ne toteutettaisiin hoitokotien ryhmä- ja pienkodeissa eli asukkaiden elinympäristössä. Tuokioihin saattoivat nyt osallistua myös ne vuodepotilaat tai muuten huonokuntoiset asukkaat, joita ei voida kuljettaa osastolta toisaalla tapahtuvaan tilaan ja jotka kokisivat tällaisen siirron raskaaksi. Asukkaiden luokse vietävä teatteri ei myöskään kuormittaisi liikaa hoitajien työskentelyä, ja arkiset askareet ja rutiinit voitaisiin säilyttää suurin piirtein samoina taiteellisista tuokioista huolimatta.

Hankkeen suunnittelussa pyrittiin huomioimaan vanhusten toimintakyky ja kunto. Helsingin Seniorisäätiön vanhuksista suurin osa kärsii keskivaikeasta tai vaikeasta muistisairaudesta. Muistisairauksia on erilaisia, mutta yhteistä niille ovat muistivaikeuksien lisäksi kognitiivisen toimintakyvyn madaltuminen ja käytöshäiriöt. Monien muistisairaiden lähimuisti saattaa olla lähes olematon, ja he saattavat muistaa paremmin vuosikymmenien takaiset tapahtumat kuin sen mitä tapahtui viisi minuuttia aikaisemmin. Muistihäiriöinen on myös saattanut menettää puhekykynsä, ja puheen ymmärtämisessä voi olla puutteita. Muistihäiriöisellä voi kuitenkin olla erittäin hyvä kyky nauttia väreistä, tuoksuista ja musiikista. Moni muistihäiriöinen on irti sosiaalisen käyttäytymisen normeista, ja reagoititapa saattaa olla melko välitöntä ja impulsiivista.

Taitelijoiden tuli huomioida nämä toimintakyvyn rajoitukset esitysten ja tuokioiden suunnittelussa, jotta he pystyivät paremmin valmistautumaan tavallisesta poikkeaviin vuorovaikutustilanteisiin. Työpajoja ja osallistavaa ennakosuunnittelua ei pystytty taloudellisten resurssien vähyyden vuoksi toteuttamaan suunnitellussa laajuudessa. Osallistava toiminta rajoittui osaksi esityksiä. Lisäksi työpajat olisivat vaatineet osallistujilta parempaa kognitiivista toimintakykyä. Niiden sijaan osallistavuutta lisättiin tuokioihin ja esityksiin siten, että asukkaiden vaihteleva toimintakyky ei olisi edellytys tai este toimintaan / tuokioihin osallistumiselle.

Alkuvaiheen suunnitteluun kuului yhteistyön luominen teattereiden ja hoitohenkilökunnan välille. Hankkeen suunnitteluvaiheessa syystalvella 2012 oli kartoitettu teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisia teattereita, joilla olisi kokemusta iäkkäiden tai muistisairaiden katsojien kanssa työskentelemisestä. Hankkeeseen osallistuivat Nuketeatterikeskus Poiju, Klovnit ilman rajoja ry, Musiikkiteatteri Kapsäkki, Teatteri Metamorfoosi, Höyhentämö ja Teatteri Takomo. Helsingin Seniorisäätiön hoitohenkilökunnan lisäksi myös hallinto henkilökuntaa osallistui hankkeeseen eri tavoin. Työntekijöitä perehdytettiin hankkeen eri vaiheisiin. Seniorisäätiön osastonhoitajat ja viriketoiminnan ohjaajat vastasivat hoitohenkilökunnan tiedostuksesta sekä toimivat asiantuntijoina ja asukkaiden ”puhemiehinä”.

Yritysyhteistyökumppaneita oli etsitty jo hankkeen suunnitteluvaiheessa, ja rahoituksen varmistuttua neuvottelut käynnistettiin uudelleen. Kulttuurikummin tehtävänä olisi ollut rahoittaa osa hankkeesta ja jakaa samalla Helsingin Seniorisäätiön arvot hyvästä vanhuudesta ja laitoksessa asuvien oikeudesta kulttuuriin.

Myös vanhustyön organisaatioita tavoiteltiin tiedotusyhteistyöhön. Hankkeen tiedotuksen yhteistyökumppaneina toimivat myös Teatterikeskus ry ja Teatterin Tiedotuskeskus ry.

Alkuperäisenä tarkoituksena oli palkata myös valokuvaaja taltioimaan tuokioita ja tunnelmia. Suunnitelmasta luovuttiin, koska kuvauslupien hankkiminen muistihäiriöisiltä asukkailta tai heidän omaisiltaan olisi vienyt liikaa aikaa. Asukkaiden yksityisyyden suojan vuoksi valokuvaaminen vanhainkodeissa on tarkkaan säädeltyä. Jokaiselta vanhukselta on saatava lupa kuvaukseen. Lupa on hankittava omaisilta, mikäli asukas ei kykene itse lupaa antamaan. Kuvamateriaalia keräsi lopulta hankkeen koordinaattori valokuvaamalla tuokioita vain niissä tilanteissa, joissa hoitohenkilökunta pystyi osoittamaan kuvauslupan saaneet asukkaat.

TIEDOTUS AVAINASEMASSA

Hankkeen koordinaattori Suvi Aaltonen aloitti työtehtävänsä perehtymällä Helsingin Seniorisäätiön organisaatioon ja tutustumalla hoitokoteihin sekä niiden henkilökuntaan. Tämän jälkeen luotiin tiedotuskäytännöt, ja hankkeesta tiedotettiin Helsingin Seniorisäätiön henkilökuntaa ja teattereita. Lisäksi hankkeesta viestittiin myös teatterikentälle, medialle ja rahoittajille.

Hoitokotien sisäisessä tiedotuksessa hyödynnettiin Seniorisäätiön intranettiä, kotisivuja ja sähköpostijärjestelmää. Teattereiden kanssa tiedotus ja yhteydenpito hoidettiin tapaamisten lisäksi sähköpostitse ja puhelimitse.

Hankkeelle laadittiin myös kotisivut (www.kohtaamisiahanke.weebly.com), joille koottiin materiaalia hankkeen edetessä. Sivut toimivat tiedotuskanavana hankkeesta kiinnostuneelle yleisölle, mukana oleville toimijoille ja asukkaiden omaisille.

Hankkeen sisäinen verkosto koostui useista sadoista henkilöistä. Yhteistapaamisten sijaan eri osapuolten suunnittelutapaamiset tuli aikatauluongelmien vuoksi järjestää siten, että koordinaattori kävi tapaamassa erikseen jokaisen hoitokodin johtoryhmää (hoitotyön johtaja ja osastonhoitajat) ja viriketoiminnanohjaajia sekä teattereiden edustajia. Hoitotyön johtajien ja osastonhoitajien tehtävänä oli välittää tietoa eteenpäin muulle hoitohenkilökunnalle. Teatterien edustajat tiedottivat teattereidensa taiteilijoille. Koordinaattori puolestaan toimi näiden osapuolten välissä tiedon ja toiveiden välittäjänä. Järjestelyn etuna oli se, että pienemmässä ryhmässä kaikki saivat äänensä kuuluviin. Toisaalta käytäntö asetti haasteita suoran tiedon välittymiseltä osapuolelta toiselle. Seniorisäätiön viriketoiminnan ohjaajat osoittautuivat tärkeimmiksi avainhenkilöiksi yhteistyön sujumiselle ja tiedonkululle. Sisäinen tiedotus olikin luontevaa jättää osaksi heidän vastuulleen, koska heillä oli valmiit kanavat ja käytännöt (viikkotiedotteet ym.) tiedottaa osastojaan.

ASUKKAIDEN JA HENKILÖKUNNAN TOIVEET HUOMIOON

Asukkaiden ja henkilökunnan toiveiden huomioiminen oli tärkeä osa hanketta. Hankkeen alkuvaiheessa kaikille Helsingin Seniorisäätiön osastoille ja ryhmäkodeille tehtiin kysely, jossa henkilökuntaa ja asukkaita pyydettiin esittämään konkreettisia toiveita taiteen laadusta ja muodosta. Näin asukkaille ja henkilökunnalle luotiin hankkeessa mahdollisuus vaikuttaa tapahtumakokonaisuuden sisältöön ja käytännön järjestelyihin. Hankkeen käynnistyttyä järjestettiin yhteistapaamisia, joissa henkilökunta tutustui hankkeeseen ja joissa kartoitettiin heidän toimintaan liittyviä toiveita ja käytännön toteutuksen haasteita.

Hoitokodeissa toivottiin, että tuokiot järjestettäisiin sopivaan aikaan aamupäivästä tai iltapäivästä niin, että ruoka-ajat ja muut rutiinit eivät kärsisi. Henkilökunta arvioi,

että tuokioiden ja esitysten sopiva kesto olisi puoli tuntia tai korkeintaan 40 minuuttia. Monet asukkaat eivät jaksaisi seurata tai osallistua pidempään. Henkilökunta toi esiin myös sen, ettei heillä ole kiireisen päivärutiinin vuoksi ylimääräistä aikaa osallistua hankkeen järjestelyihin.

Kerätyissä kyselyissä toistui toive taiteellisen sisällön kepeydestä. Eniten toivottiin klovneriaa, musiikkiesityksiä, runonlausuntaa ja ”aikuisille suunniteltua ohjelmaa”. Useat toivoivat ohjelman kuljettavan asukkaita nuoruusajan tunnelmiin ja muistoihin. Yksi viriketoiminnanohjaajista toivoi esityksien tai tuokioiden vastaavan myös ”estetiikan nälkään”, koska osa asukkaista reagoi erityisesti visuaalisiin ärsykkeisiin. Muistisairaajat myös usein stimuloituvat kirkkaista väreistä ja kauneudesta, vaikka reagointi muutoin olisi vähäisempää.

Hoitohenkilökunta piti keskeisenä sitä, että esiintyjät ymmärtävät tulevansa vanhusten koteihin. He näkivät tärkeänä, että esiintyjät kiinnittävät erityistä huomiota tapaansa luoda kontakti asukkaisiin ja pystyvät säätelemään omaa ilmaisuaan tilanteen mukaan. Erityishaasteen muodosti hoitajien toive siitä, että vuodepotilaillakin olisi mahdollisuus osallistua tuokioihin ja esityksiin.

Hoitajat olivat nähneet vaivaa kysellessään vanhusten toiveita. He arvioivat vanhuk-
silla olevan paljon potentiaalia ja innostusta monenlaisen kulttuurin vastaanottamiseen. Eräs hoitaja luonnehti monien asukkaiden olevan ”kultturelleja” ja nauttivan teatterista, oopperasta, konserteista ja elokuvista. Toisaalta asukkaat kaipaavat myös hauskuutta.

Vanhukset olivat listanneet mieluisiksi esitysmuodoiksi myös tanssin, musiikkiesitysten ohella yhteislaulun, käsillä tekemisen, stand up -komiikan ja keskusteluhetket. Hauskana yksityiskohtana monessa vastauksessa toistui Tapio Rautavaara, ja joku oli toivonut Seela Sellan monologeja.

Mieluisiksi tai kiinnostaviksi esityksen aiheiksi monet asukkaat olivat listanneet lapset, perheen, eläimet, luonnon, kalastuksen, käsityöt, urheilun ja liikunnan sekä juhlapyhät. Jotkut toiveista olivat hyvinkin yksityiskohtaisia; erään osaston asukkaat olivat toivoneet humoristisesti rakennettua esitystä, jossa kuvattaisiin ”vanhusten käyttäytymistä sairaalassa”. Samaan lomakkeeseen oli kirjattu myös toive nähdä esitys, jossa kuvattaisiin vanhusten rakastumista. Vanhat ja Karjalaan liittyvät laulut olivat myös monen asukkaan toiveena.

Hoitajat olivat toivoneet yhteislaulua, rauhoittavaa musiikkia ja instrumenttimusiikkia. He kokivat, että asukkaat harvoin pitävät ”kovista asioista, kuten räiskeestä ja räminästä”. Eräs asukas olikin kiteyttänyt tämän sanomalla ”kunhan ei ole tappelua, niin muut aiheet käy”. Toinen taas toivoi ”hauskuutta, iloa elämään!” ”On hankalaa sanoa mistä asukkaat mielellään puhuvat tai mitkä aiheet ovat heille tärkeitä, koska jokainen heistä on yksilö”, oli yksi hoitajista tarkkanäköisesti kirjannut.

Seniorisäätiön johtaja Taina Mäensivu toivoi erityisesti, ettei huonokuntoisimpia-kaan asukkaita aliarvioitaisi tuokioita suunniteltaessa. Taiteilijoiden tulisi ymmärtää vanhusten pitkä elämäkokemus, jonka kautta he maailmaa tarkastelevat. Esitykset ja tuokiot voisivat käsitellä myös vaikeita aiheita, kuten sota-aikaa, seksuaalisuutta, avioeroja, kuolemaa ja yksinäisyyttä. Nämä teemat ovat monelle vanhukselle sellaisia, joiden käsittely taiteen keinoin voisi olla helpompaa kuin niistä suoraan puhuminen. Mäensivu arvioi, että vanhukset ovat kokeneet elämässään paljon eivätkä särkyisi ihan vähästä. Kevyemmälle taiteelle on paikkansa, mutta joskus voitaisiin kokeilla erilaista lähestymistapaa vakavampien aiheiden parissa.

OHJELMAN JA AIKATAULUTUN RAKENTAMINEN

Ohjelma ja aikataulu rakennettiin teattereiden ja hoitokotien toiveita, tarpeita ja ideoita huomioiden. Helsingin Seniorisäätiössä on 55 pienkotia, ja rahoituksen arvioitiin riittävän noin 23:een pienkodissa tapahtuvaan esitykseen tai tuokioon. Koska työpa-joista ja useamman toimintakerran tuokioista luovuttiin, yhä useampi pien/ryhmäko-ti pääsi osalliseksi näistä esityksellisistä kohtaamisista. Lopulta tuokioita järjestettiin yhteensä 64, ja lähes jokainen pienkoti sai vähintään yhden tuokion omaan tilaansa.

Teattereiden oman suunnittelun ja ohjelmiston muokkauksen osuutta on syytä koros-taa. Osa teattereista suunnitteli ohjelmistonsa vain tätä hanketta varten. Osa teatte-reista puolestaan räätälöi tuokion tai esityksen uudestaan Seniorisäätiön asukkaiden ja henkilökunnan toiveiden pohjalta. Osalla oli tilanteeseen sopivaa ja toiveita vastaa-vaa valmista ohjelmistoa, jota he vain muokkasivat.

Esitystapahtumaa valmistelevissa tapaamisissa teattereiden edustajia ja esiintyjiä perehdytettiin muistisairauksiin ja laitoshoidon käytäntöihin. Teattereiden kanssa solmittiin yhteistyösopimukset, jotka sisälsivät kirjalliset suunnitelmat esitystapahtu-masta, tekijöiden esittelyt ja kuvamateriaalit. Toimitetun materiaalin pohjalta esityk-siä ja tuokioita esiteltiin etukäteen niitä vastaanottaville osastoille/pienkodeille.

Ensimmäiset tuokiot alkoivat Teatterin Takomon toimesta maaliskuun puolessa vä-lissä. Helsingin Seniorisäätiö oli asettanut tavoitteeksi, että kaikki esitykset ja tuokiot järjestetään huhtikuun loppuun mennessä. Huhtikuusta muodostuikin hankkeen hektisin kuukausi, kun lähes jokaisena viikon päivänä oli pienkodeissa toimintaa. Toukokuulle jäi yksi Nukketeatterikeskus Poijun esitys ja kaksi Musiikkiteatteri Kap-säkin esitystä. Kesäkuussa Ruuskanen Railio -duo esiintyi vielä kerran Mariankodis-sa.

Aikataulut Seniorisäätiön osalta neuvoteltiin pääosin talojen viriketoiminnanoh-jaajien kanssa, ja he toimivat yhteyshenkilöinä osastojen ja koordinaattorin välillä. Heidän kanssaan kartoitettiin myös esiintyjille sopivat pukeutumis- ja lämmittelytilat.

Viriketoiminnanohjaajat ottivat koordinaattorin ja esiintyjät vastaan ennen esityksiä. Jos he eivät itse päässeet, he järjestivät jonkun paikalle. Seniorisäätiön hoitokodin tilat ovat isoja, ja osastoille olisi ollut vaikea löytää ilman saattajaa. Myös sähköluki-tuksella toimivat ovet osastoille / pienkoteihin edellyttivät saattamista.

DOKUMENTOIMALLA KOKEMUKSET JA KÄYTÄNNÖT TALTEEN

Hanke haluttiin dokumentoida huolella ja arviointiin kiinnitettiin erityistä huomiota hyvien käytäntöjen välittämiseksi.

Palautetta ja havaintoja esitystapahtumien vaikutuksesta ja merkityksestä katsojille koottiin kahdessa vaiheessa. Ensimmäisessä vaiheessa koordinaattori havainnoi asukkaita tuokioiden ja esitysten aikana sekä niiden jälkeen. Havainnot ja palaute kirjattiin ylös. Myös henkilökunnalta kyseltiin tunnelmia tuokioiden jälkeen. Asukkaiden välittömät reaktiot ja henkilökunnan tekemät havainnot asukkaista olivat tärkeitä. Ne myös auttoivat kehittämään tulevia tuokioita. Lisäksi esityksiä tai tuokioita kuvattiin.

Hankkeen arviointi toteutettiin yksilöhaastatteluin ja kirjallisen palautteen avulla. Palautetta kerättiin ensin suullisesti haastatteleamalla Seniorisäätiön asukailta ja henkilökunnalta sekä esiintyjiltä. Hankkeen päätyttyä Seniorisäätiön henkilökunnalta kerättiin vielä palautetta kirjallisesti.

Ohjausryhmä arvioi hankkeen toimintaa ja tuloksia hankkeen aikana ja sen päätyttyä saadun palautteen ja havaintojen pohjalta. Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana neljä kertaa.

HANKKEEN YHTEISTYÖTEATTERIT JA MONINAINEN ESITYSTARJONTA

TEATTERI TAKOMO

Teatteri Takomo on ryhmämuotoinen ammattiteatteri, jolla on pitkäaikainen kokemus vanhustyötoiminnasta. Takomo aloitti lukutuokiot jo vuonna 2004. Lähtökohtana on ollut viedä taide-elämyksiä vanhusten luo paikkoihin, joista on vaikea hakeutua taidetarjonnan pariin. Lukutuokioiden lisäksi Takomon vanhustyö on sisältänyt lukudraamaa.

Seniorisäätiön Kohtaamisia-hankkeeseen osallistuivat näyttelijät Elisa Salo, Jemina Sillanpää, Katja Joutsijoki ja Katja Küttner. He esittivät lukutuokioissaan itse valitsemiaan runoja, lauluja ja katkelmia romaaneista. Osassa tuokioita oli mukana myös luovien menetelmien asiantuntija Eila Ruohonen, joka ohjasi keskustelua lukutuokion jälkeen ja tarvittaessa johti keskustelua myös tuokioiden aikana. Kunkin tuokion kesto oli 30-45 minuuttia.

TEATTERI METAMORFOOSI

Teatteri Metamorfoosi on teatteriryhmä, jonka tavoitteena on kehittää naamioteatterikulttuuria Suomessa. Naamioiden käyttö teatteriopetuksessa ja esittävässä taiteessa on Metamorfoosin erityistä osaamisaluetta.

Teatteri Metamorfoosin jäsenet Maija Ruuskanen ja Tanja Eloranta kiersivät teatteriklovneriaesityksen hahmoina musisoiden, tanssien ja improvisoiden pienkotien eri osastoilla. Aukkaat osallistuivat tuokioihin kokeilemalla eri instrumentteja ja laulaen mukana. Esiintyjät olivat paljon vuorovaikutuksessa yleisöön. He esiintyivät kaikissa neljässä hoitokodissa, yhteensä 18 eri osastolla. Yhden tuokion kesto oli noin 30 min.

NUKKETEATTERIKESKUS POIJU

Nukketeatterikeskus Poiju on helsinkiläinen nukketeatteri ja sen kehittämiseen keskittyvä ammattiteatteri. Nukketeatterikeskus Poijun toiminta-ajatuksena on yhdistää nukketeatteritaiteilijat yhden ”sateenvarjon” alle ja tarjota korkealaatuisia esityksiä lapsien lisäksi myös aikuisille.

Poiju tarjosi Kohtaamisia-hankkeeseen Ofelia ja varjojen teatteri -esityksen. Nukeilla näyttelivät Anne Lihavainen ja Ilpo Mikkonen. Teosta on aiemmin esitetty kiertueena

sekä lapsille että iäkkäämmille katsojille eri puolella Suomea. Kohtaamisia -hankkeessa esitys nähtiin Pakilakodin, Antinkodin ja Mariankodin juhlasaleissa, joihin asukkaat saatettiin osastoilta. Mariankodin esitykseen osallistui myös asukkaita Kannelkodista. Esitys kesti noin 40 minuuttia, ja esitysten jälkeen näyttelijät pitivät keskustelutuokion asukkaiden kanssa.

KLOVNIT ILMAN RAJOJA RY

Klovnit ilman rajoja ry vie iloa klovniesitysten ja työpajojen muodossa ympäri maailmaa. Toiminta perustuu haluun jakaa naurua ja lohtua ihmisille, joilla niistä on puutetta. Kotimaassa ryhmä kertoo kohtaamisista ja kokemuksista eri maissa tuodakseen ihmisiä maailman eri laidoilta lähemmäksi toisiaan. Klovnit ajattelevat, että jokaisella on oikeus nauruun.

Kohtaamisia 2013 -hankkeessa kaksi sirkustaiteilijoista ja klovneista koostuvaa kolmen hengen ryhmää esiintyivät kaikissa neljässä hoitokodissa, yhteensä kahdeksalla eri osastolla / pienkodissa. Klovnit viihdyttivät yleisöä akrobatialla, musisoivat, tekivät taikatemppuja ja keskustelivat asukkaiden kanssa. Klovni tuokioissa esiintyivät Petra Shutt, Ulla Nevanlinna, Ida Backer, Pipsa Toikka, Hanna Terävä ja Jerina Hintikka.

MUSIIKKITEATTERI KAPSÄKKI

Musiikkiteatteri Kapsäkki on Helsingin Vallilassa sijaitseva monipuolinen musiikkiteatteri. Teatterin ohjelmistossa on laajasti erilaisia musiikkiteatteriesityksiä, oop-

peraa, konsertteja sekä klubeja. Teatteritilassa tapahtuvien esitysten lisäksi Kapsäkki tekee kiertue-esityksiä Suomessa ja ulkomailla.

Musiikkiteatteri Kapsäkin laulajat tulkitsivat vanhojen elokuvaklassikoiden rakastetuimpia hittejä Katupoikien laulusta Akselin ja Elinan häävalssiin. Tunnelmaa täydensi ajan henkeen sovitettu puvustus. Tuokioissa kuultiin elokuvista tuttuja lauluja mm. George de Godzinskyn, Toivo Kärjen ja Rauno Lehtisen tuotannosta. Esiintyjäjoukko oli tavoitellut tulkinnoissaan menneiden vuosien tunnelmaa ja esitti laulut ajalle tyypillisin musiikillisin keinoin. Laulajat esiintyivät kymmenellä eri osastolla / pienryhmäkodissa. Esityksen kesto oli 30 minuuttia. Vanhoja elokuvateattereita, elokuvia ja tunnettuja näyttelijöitä muisteltiin yhdessä yleisön kanssa. Työryhmässä toimivat Marko Puro, Jere Ristimäki, Päivi Ristimäki ja Reetta Ristimäki.

Musiikkiteatteri Kapsäkki tarjosi vanhuksille myös Ruuskanen Railio Duon esityksen, jossa muusikot Maija Ruuskanen ja Veera Railio esittivät kansanmusiikkipohjaisen siikermän lauluja erilaisin soittimin säestettynä. Myös vanhukset pääsivät osallistumaan iloiseen ja reippaaseen musisointiin. Duo esiintyi jokaisessa hoitokodissa seitsemällä eri osastolla / pienryhmäkodissa. Yhden esityksen kesto oli noin 60 minuuttia.

HÖYHENTÄMÖ

Höyhentämö on nykyteatteria, tanssia ja muita esityksiä tuottava teatteriryhmä. Toimintaa leimaa kiinnostus esittävien taiteiden eri lajeihin ja suuntauksiin. Höyhentämöläiset pyrkivät työllään haastamaan omia käsityksiään ja tapojaan sekä uskovat näin pääsevänsä dialogiin myös katsojien, muiden teatterintekijöiden ja maailman kanssa.

Höyhentämö kokosi joukon kokeneita ”kohtaajia” tapaamaan Seniorisäätiön vanhuksia. Kahdenkeskeisissä kohtaamisissa jokainen vanhus kohdattiin yksilönä ottaen huomioon kunkin kunto ja muut erityispiirteet. Ensimmäisellä kohtaamiskerralla jokainen kohtaaja tutustui vanhukseen, hänen persoonaansa ja mieltymyksiinsä. Toisella tapaamiskerralla kohtaajat tarjosivat jokaiselle asukkaalle juuri hänelle jotain erityistä: esimerkiksi yhteisen lukuhetken, matkan menneisyyteen, keskustelua häntä kiinnostavista aiheista tai ainoastaan läsnäoloa ja huomiota. Näin jokainen kohdattava vanhus sai yksilöllisen, juuri häntä varten suunnitellun tuokion. Höyhentämö järjesti kohtaajille myös työpajan, jossa jaettiin kokemuksia ja pohdittiin vanhuutta, muistisairaana kohtaamista sekä mahdollisia ongelmatilanteita. ”Kohdattavia” vanhuk-
sia oli 11, ja tapaamisia yhteensä 22.

Työryhmässä työskentelivät Saara Hannus, Elisa Itkonen, Aarni Korpela, Anu Leponiemi, Tuomas Laitinen, Matti Sillanpää ja Juha Sääsä.

MITÄ HANKE OPETTI? MITÄ KOKEMUKSIA SAATIIN?

HAVAINTOJA ESITYKSELLISISTÄ KOHTAAMISISTA

Esityksellisten kohtaamisten tunnelmat ja asukkaiden tavat reagoida vaihtelivat paljon tilanteen mukaan. Kuuden eri teatterin 64 tuokiota ja esitystä olivat keskenään hyvin erilaisia. Mielenkiintoista olikin seurata, miten eri tavoin vanhukset esitykselliset kohtaamiset kokivat ja miten ne heihin vaikuttivat. Välitön vaikutus vanhuksiin tuli parhaiten esille sellaisissa tuokioissa, jotka osallistivat katsojia ja herättivät heissä vahvoja tunteita.

Teatteri Takomon lukutuokioiden herättivät paljon keskustelua asukkaiden keskuudessa. Neljän näyttelijän tuokioiden olivat hyvin erilaisia; yksi näyttelijä keskittyi lukemiseen, toinen runojen lausumisen ohella musisointiin ja laulamiseen. Kaikissa tuokioissa oli jätetty riittävästi tilaa asukkaissa syntyvälle keskustelulle. Tilanteen sallittiin tarvittaessa kehittyä ennakkoidusta kokonaan uuteen suuntaan yleisön palautteen ja ideoiden pohjalta. Lähes kaikissa Takomon tuokioissa oli mukana myös luovien menetelmien asiantuntija Eila Ruohonen, joka johti loppukeskustelua. Hän tarttui tuokion aikana syntyneisiin aiheisiin ja reaktioihin. Ruohonen pystyi tulkitsemaan tilanteita ja vanhusten tuntemuksia hienovireisesti. Huomatessaan esimerkiksi asukkaiden olevan kovin väsyneitä hän saattoi juttelun sijasta käydä silittämässä heitä selästä tai osoitti ottavansa heidät jollakin muulla tavalla huomioon. Monet asukkaista innostuivat tuokioiden aikana tai niiden jälkeen laulamaan tai lausumaan runoja. Näin tuokioiden muuttuivat vuorovaikutteisiksi tilanteiksi, joissa ”antaja ja saaja” vaihtoivat vuoroin roolejaan. Asukkaat muistelivat menneitä tapahtumia, elämänsä iloja, suruja ja jäljellä olevaa aikaa.

Myös Metamorfoosin ja Ruuskanen Railio -duon musiikkipitoiset tuokioiden olivat hyvin osallistavia. Vanhusten kanssa ruperteltiin tuokioiden aikana ja he saivat itse kokeilla erilaisia soittimia sekä soittaa ja laulaa mukana. Jokainen asukas pyrittiin näissä tuokioissa huomioimaan erikseen. Vaikka monet asukkaat eivät olleet tottuneita osallistumaan esityksiin, useimmat heistä kuitenkin lähtivät innokkaasti mukaan soittamaan. Kun esiintyjät ensimmäisen kerran esittelivät asukkaille ajatuksen soittamisesta, eräs asukas huudahti: ”Minkä takia minun pitää soittaa, soittakaa itsel!”. Vanhukset nauttivat kuitenkin selvästi yhteissoitosta ja tekivät myös hienoja havaintoja: ”On se jännä kun samaa soitinta soittaa, niin joka käsistä lähtee niin erilainen ääni”. Moni asukas saattoi ensin kainostella soittimeen tarttumista, mutta esiintyjien tai hoitajien rohkaisemina monet heistä soittivat lopulta innoissaan mukana ”jameissa”. Yksi iäkäs rouva tiivistä tunnelmansa musiikillisen tuokion jälkeen hihkaisemalla, että ”mä taisin nyt nuoreks tytöks tulla!”.

Joskus asukkaat vaikuttivat tuokion aikana siltä kuin he eivät lainkaan seuraisi esitystä. He eivät juurikaan reagoineet ilmein tai elein. Tuokion loputtua he saattoivat kuitenkin ryhtyä innokkaaseen ja usein syvälliseenkin keskusteluun tai puhjeta laulamaan tai lausumaan. Monien asukkaiden sosiaaliset roolit ja reagoitavat ovat karisseet sairastumisen myötä, ja palaute oli tämänkin vuoksi usein hyvin välitöntä. Kun jokin esityksessä tuntui hyvältä, sopimattomalta tai pahalta, katsojat antoivat usein tilanteessa välitöntä palautetta. Joskus palaute kuitenkin annettiin vasta tilanteen jälkeen. Vuorovaikutuksen puuttuminen esityksen aikana hämmensi joitain esiintyjiä. Toisaalta he olivat myöhemmin epäuskoisen innoissaan siitä, että näennäisen reagoimaton yleisö halusikin esityksen jälkeen jatkaa tuokiota tai keskustelua jopa varattua aikaa pidempään.

Erityisen hienoja olivat hetket, joissa vuorovaikutus esiintyjien ja katsojien välillä oli tasa-arvoista, ja asukkaatkin esittivät pystypäin omia taitojaan, mielipiteitään tai kokemuksiaan. Tuntui kuin he olisivat saaneet äänensä kuuluviin ja pystyneet ilmaistamaan iloa säilyneiden tai uinuneiden taitojen esille tuomisesta.

Joissakin tapauksissa esityksen tai tuokion aikainen hiljaisuus taas saattoi johtua siitä, että monet iäkkäät asukkaat eivät ole tottuneita osallistaviin esityksiin. Heistä ei ehkä tuntunut sopivalta jutella tai laulaa esityksen aikana. Monille heistä tällainen esitysmuoto on täysin vieras, ja heitä tulisi rohkaista osallistumiseen. Jotkut asukkaat saattoivat myös nukahtaa kesken tuokion, ja heidän annettiin rauhassa levätä.

Musiikin elähdyttävä vaikutus tuli hankkeen monen esityksen ja tuokion aikana jälleen todistetuksi. Monet hankkeen tuokiot tarjosivat hoitohenkilökunnan ja asukkaiden toivomaa musiikkia. Useat jo puhekykynsä lähes menettäneet saattoivat sujuvasti laulaa mukana tai jopa itse aloittaa jonkun laulun.

Esityksen tai tuokion teemoista heräsi mielenkiintoisia keskusteluja ja muisteluja. Katja Kuttnerin ja Eila Ruohosen lukutuokion jälkeen syntyi hyvä keskustelu siitä, mikä elämässä on tärkeintä. Eräs asukkaista totesi: ”Koko ihmiskunnan asiat ovat liian laajoja käsiteltäviksi.” Jälkikäteen hän kuitenkin kertoi esityksen haikkeidenkin aiheiden jättäneen ilon tunteen.

Monet keskustelut käsittelivät perheen merkitystä. Mennyt ja nykyisyys olivat läsnä yhtä aikaa. Yksi asukkaista kertoi: ”Äiti on kaikkein tärkein, koska se rakastaa, äiti ei hylkää ja äiti on kallis.” Tähän toinen asukas puolestaan totesi: ”Isä on yhtä tärkeä, koska on suuri turva.” Vaikka monen asukkaan äiti oli kuollut jo vuosikymmeniä sitten, muistot ja vanhempien rakkaus elivät monissa asukkaissa vahvasti: ”Äidistä jäi muisto ja joskus on ikävä äitiä. Lapselle on kaikkein riemullisinta isä, äiti ja koti. Ja ruoka. Etenkin kalaruoka!” Tätä kommenttia toinen asukas täsmensi: ”Jätski!” Eräs asukkaista jäi tuokion tunnelmissa pohtimaan myös luontosuhdettaan: ”Luonto on tärkeä, koska siihen voi aina yhdistää itsensä ja iloita.”

Parhaimmillaan asukkaat ja esiintyjät kokivat tällaiset hetket antoisiksi. Usein tuokion jälkeen esiintyjät olivatkin yhtä liikuttuneita kuin asukkaat. Myös moni hoitajista pyyhki tuokion aikana silmänurkkiaan.

Kokemukselliset tuokiot tarjosivat myös käytännön välineitä hoitohenkilökunnalle vanhuksille suunnatun vapaa-ajan toiminnan kehittämiseen. Lukutuokioiden jälkeen useat hoitajat kertoivat saaneensa hyviä ideoita hyödyntää runoutta ja loruja vanhus-ten kanssa työskentelyssä.

KOHTAAMISET ESIINTYJIEN NÄKÖKULMASTA

Vieras ja usein hämmentäväkin laitosympäristö saattaa olla haasteellinen esiintymis-paikka myös kokeneelle esiintyjälle. Hankkeeseen osallistuneista taiteilijoista moni oli työskennellyt vanhus-ten parissa erilaisissa palvelu- ja hoitokodeissa. Joukossa oli kuitenkin myös niitä, joilla ei ollut kokemuksia muistisairaille esiintymisestä tai laito-sympäristöstä. Esiintyjien erilaiset työkokemukset vaikuttivat paljon esitystilanteiden hallintaan. Esiintyjän henkilökohtaiset ominaisuudet saattoivat kuitenkin korvata kokemuksen puutetta.

Työskenneltäessä muistisairaiden kanssa on erityisen tärkeää, että esiintyjät arvosta-vat iäkkäämpiä katsojia ja uskaltavat antaa tilaa läheiselle vuorovaikutukselle esityk-sen aikana. On välttämätöntä tuntea kohderyhmä ja esityksiin osallistuvat erityisesti silloin, kun työskennellään soveltavan teatterin menetelmin. Hankkeen alkaessa tehtiin tietoinen ratkaisu, että pääpaino olisi esityksellisissä tuokioissa ja soveltava toiminta osa esityksiä. Moni asukkaista oli liian huonokuntoinen osallistumaan toi-minnallisempiin tuokioihin. Ratkaisuun päädyttiin osittain myös siksi, että täysipai-noinen soveltava toiminta olisi edellyttänyt lisää aikaa molemminpuoliseen tutustumi-seen ja parempaan paneutumiseen.

Vanhainkotien ryhmäkodit ovat varsin intiimejä toimintatiloja ja kirjaimellisesti van-husten koteja, jotka ovat julkisten teatteritilojen vastakohtia. Esitystilana toimi ryh-mäkotien olohuone tai muu oleskelutila, jossa samanaikaisesti tapahtui monia asioita. Osa asukkaista saattoi liikuskella tuokion aikana. Hoitohenkilökunta saattoi joskus toimittaa taustalla omia tehtäviään. Kesken tuokion saattoi osastolle saapua omaisia, jotka kutsuttiin liittymään tuokioon. Esitykselliset kohtaamiset tapahtuivat siis varsin epämuodollisessa ympäristössä ja esiintyjien näkökulmasta katsottuna vailla teatte-ritilan etäisyyden tuomaa suojaa. Taiteilijat olivat vieraassa toimintaympäristössä, ja moni heistä jännittikin esitystilannetta.

Tuokioiden jälkeen esiintyjät reflektoivat kohtaamisten herättämiä ajatuksia ja tun-teita. Useimmat olivat kokeneet tuokiot ja esitykset innostavina, koska ne poikkesivat tavanomaisesta esitystilanteesta. Moni kertoi rentoutuneensa huomattuaan vanhus-ten

”syttyvän”. Yksi esiintyjistä havaitsi, että tilanteessa oli kiusaus kompensoida omaa epävarmuutta korostamalla esiintyjän ja osallistujien välistä ”seinää” esimerkiksi äänenkäytöllä tai vetäytymällä kontaktista. Toisaalta kontakti saattoi olla helpompi saavuttaa laskemalla esiintyjän statusta. Esiintyjät tulivat uudella tavalla tietoisiksi keskinäisestä vuorovaikutuksesta ja omasta tavastaan toimia tämänkaltaisissa esitystilanteissa.

Useimmissa esityksissä ja tuokioissa yleisön reagoinnille oli jätetty tilaa, ja tapahtuman rytmiä sopeutettiin tilanteen mukaiseksi. Tuokioiden sopiva väljyys tarjosi esiintyjille mahdollisuuden myös improvisointiin ja vuorovaikutukseen, jossa saattoi oman persoonan kautta vaikuttaa ja reagoida yleisön impulsseihin. Joukossa oli sellaisiakin tuokioita, jotka oli toteutettu perinteisin esityksellisin keinoin ja joissa esiintyjillä oli selvät roolit. Näissä tilanteissa asukkaat ja henkilökunta reagoivatkin vähemmän, ja heitä oli vaikeampi houkutella keskusteluun jälkikäteen.

KOHTAAMISET HENKILÖKUNNAN NÄKÖKULMASTA

Henkilökunnan toivottiin olevan läsnä ja luovan mahdollisimman häiriötön ympäristö esimerkiksi sammuttamalla kodinkoneet. Moniin tuokioihin osallistui myös talon viriketoiminnanohjaaja.

Usein tuokioihin oli varauduttu ennakoon hyvin, ja vastaanotto oli innostunutta. Työntekijät toivottivat esiintyjät tervetulleiksi ja olivat järjestäneet tilan etukäteen siirtämällä pöytiä ja tuoleja hieman sivummalle. He olivat myös saattaneet asukkaat sopiville paikoille etukäteen. Monilla osastoilla hoitajat huolehtivat siitä, että kaikki asukkaat, myös vuodepotilaat, pääsivät mukaan. He havainnoivat asukkaita tuokioiden aikana ja reagoivat tarvittaessa esimerkiksi auttamalla heitä mukavampaan asentoon, saattamalla vessaan tai vain silittämällä rauhoittavasti. He antoivat myös tietoa esiintyjille asukkaiden voinnista tai erityisosaamisesta, mikä oli erittäin tärkeää lisä monissa tilanteissa. Hoitajien innostus ja avoimuus tarttui usein myös asukkaisiin luoden hyvää, kiireetöntä ilmapiiriä. Koska myös hoitajat osallistuivat tilanteisiin, että asukkaat pystyivät keskustelemaan esityksen herättämistä tunnelmista hoitajien kanssa esiintyjien lähdettyä.

Parin osaston henkilökunta vetäytyi tilanteista jättäen asukkaat yksin esiintyjien kanssa. Henkilökunta teki omia askareitaan samassa tilassa ja jutteli välillä kovaäänisestikin taustalla keskenään.

Osa tuokioista tai esityksistä herätti asukkaissa vaikeitakin tunteita. Hoitajien mielialat vaikeiden asioiden käsittelemisestä jakautuivat. Osa hoitajista koki vaikeiden asioiden käsittelyn olevan hyväksi ja auttavan monia asukkaita tunnistamaan tai purkamaan kokemuksiaan ja tunteitaan. Osa hoitajista oli puolestaan sitä mieltä, että niiden käsitteleminen taiteen keinoin on riskialtista. Esitysten ja tuokioiden aiheiden tulisi olla keveitä ja turvallisia, eivätkä ne saisi aiheuttaa ahdistusta asukkaissa. Hoitajien huoli asukkaiden kyvystä käsitellä asioita on perusteltua. Asukkaat käsittelevät asioita sairauden vaiheesta riippuen hyvin eri tavoin. Jotkut ovat saattaneet menettää puhekykynsä, eivätkä pysty sanallistamaan aiheiden herättämiä tunteita tai muistoja. He saattavat jäädä tuntikausiksi ahdistavan olon valtaan pystymättä kertomaan tai hahmottamaan, mistä ahdistus johtuu. Toiset puolestaan saattavat kokea tarpeelliseksi keskustella vaikeasta aiheesta tuokion aikana tai sen jälkeen hoitajien kanssa.

Taide voi katsojan vastaanottokyvystä riippuen joko sopivalla tavalla etäännyttää vaikeat aiheet helpommin käsiteltäviksi tai laukaista vaikeita muistoja, jotka lisäävät ahdistusta. Tämän vuoksi hoitajien läsnäolo tuokioissa ja esitystilanteissa olisi ollut ensisijaisen tärkeää. Tällöin he olisivat voineet tukea asukkaita ja jatkaa keskustelua aiheesta myöhemmin asukkaiden kanssa.

Henkilökunta tarvitsee tietoa taiteellisten tuokioiden sisällöistä etukäteen. Tällöin tuokioihin voidaan valita sellaisia asukkaita, joiden arvioidaan kykenevän nauttimaan tuokiosta tai esityksen auttavan tunteiden käsittelyä. Henkilökunta saattaa olla myös liian varovaista. Tällöin esitysten aiheet pysyttelevät ikuisesti mukavuusalueen sisällä, eikä vaikeiden tunteiden käsittelyyn anneta mahdollisuuksia.

ARVIOINTI

SENIORISÄÄTIÖ: HAASTEITA JA TUKEA OMAAN TYÖHÖN

Henkilökunta koki asukkaiden ottaneen hankkeen esiintyjät varsin innokkaasti vastaan. Erityisesti kiiteltiin hankkeen ideaa tuoda esitykset sinne, missä asukkaat ovat, keskelle heidän elämäänsä. Näin toiminta tavoitti todella paljon niitä, joille lähteminen teatteriin tai konserttiin tai edes oman asuinpaikan juhlasaliin ei ole terveyden heikentymisen vuoksi ollut mahdollista.

Erilaisista musiikkiesiintyjistä ja klovneista/pelleistä pidettiin hyvin paljon. Heidän esityksiään pystyivät seuraamaan ja niistä nauttimaan myös asukkaat, joiden toiminta- ja hahmotuskyky vaikeuttaa tai tekee mahdottomaksi seurata esimerkiksi televisio-ohjelman juonta tai pitkää tarinaa. Myös soittimien kokeilu oli yhden vastaajan mielestä ”huippujuttu”. Monet omissa oloissaan aikaansa viettävät vanhukset virkistyivät hymyilemään ja nauramaan. Myös nukketatteriesityksestä pidettiin paljon. Asukkaiden hyvä olo säilyi pitkään, vaikka itse esitys oli jo ehkä ehtinyt unohtua.

Hanke sai kritiikkiä jonkin verran hoitohenkilökunnalta erityisesti esityksistä, joissa käsiteltiin sotaa tai kuolemaa. Aiheita pidettiin joillekin asukkaille liian ahdistavina ja vaikeina. Muistisairas ei hahmota aikaa samalla tavalla kuin vanhus yleensä. Siksi hän saattaa esityksen jälkeen jäädä pitkäksi aikaa siihen luuloon, että sota-aika jatkuu edelleen ja hän on vielä nuori lotta.

Toisaalta osa asukkaista selvästi piti juuri näistä esityksistä. Kokemukseen vaikutti asukkaan kunto ja muistisairauden vaihe. Siksi esitysten sisällöstä olisi ollut hyvä tiedottaa etukäteen vielä tarkemmin. Hoitohenkilökunta ja asukkaat olisivat tällöin voineet arvioida, mikä esitys olisi terveydentilan näkökulmasta sopivin.

Asukkaille merkittäviä olivat myös osaamisen ja pystymisen kokemukset. Tällaisia kokemuksia synnytti vaikkapa erikoisen soittimen taputtelu tai soittaminen. Muistisairaana arjessa tällaisia kokemuksia on usein vähän.

Esiintyjien into ja läsnäolo houkutteli asukkaita olemaan enemmän läsnä tilanteessa ja ottamaan kontaktia. Yhden palautteen mukaan henkilökunnalle palkitsevinta oli nähdä asukkaiden nauttivan, herkistyvän, itkevän, nauravan ja lähtevän musiikkiesityksiin mukaan - jopa sellaisten asukkaiden, joihin ei ehkä normaalisti saa kontaktia. Eräs vastaaja kertoi myös siitä, miten esityksen jälkeisenä iltana asukkaat olivat usein muistelleet kokemiaan esityksiä ja kertoilleet tarinoita omasta nuoruudestaan. Henkilökunta oli myös kokenut esitysten arvostavan yleisöjään. Lisäksi kiitosta saivat esitysten ammattimaisuus ja laatu. Henkilökuntakin oli asukkaiden rinnalla kokenut saavansa ”ihania” tuokioita.

Viriketoiminnanohjaajat kokivat saaneensa teatterivierailuista uusia ideoita omaan työhönsä. Heistä oli mielenkiintoista nähdä, miten useasti hyvin passiiviset asukkaat ”heräsivätkin eloon” ja osallistuivat silmät loistaen laulamiseen. Tavallisesti hyvin levottomasti vaelteleva asukaskin istui rauhallisena ja seurasi herkeämättä, mitä tapahtuu. Eräs viriketoiminnanohjaaja huomasi ajatelleensa yhdestä asukkaasta, että tämän kyky osallistua toimintaan on jo kovin vähäistä: asukas on enemmän kuuntelijan ja katselijan osassa. Asukas kuitenkin yllätti hänet olemalla mukana täysin rinnoin. Kokemus sai viriketoiminnanohjaajan pohtimaan, voisiko hän itse keksiä lisää menetelmiä, jotka aktivoisivat huonokuntoisia asukkaita nykyistä paremmin.

Erään viriketoiminnanohjaajan mukaan tällaiset hankkeet tuovat kiistattomasti paljon hyvää hoitokotien arkeen ja hyvinvointia asukkaille. Samalla ne kuitenkin kuormittavat henkilökuntaa. Ylimääräisiä resursseja harvoin myönnetään, vaikka hankkeet lisäävät työmäärää. Hän koki kuormittavana myös sen, että hoitotyöhön tuodaan hanketta toisensa perään. Niistä saatu tieto ei kuitenkaan siirry käytäntöön.

Viriketoiminnanohjaajat toivoivat myös enemmän yhteistyötä osastohenkilökunnan kanssa. Hoitohenkilökunta tulisi ottaa enemmän vastuuta viriketoiminnan mahdollistamisesta. Arjen eri tilanteisiin tulisi ”upottaa” ripaus taidetta. Nykyisin virike- ja muu kulttuuritoiminta lepää pääasiassa viriketoiminnanohjaajien harteilla. Sitä voitaisiin pienin keinoin toteuttaa myös hoitotyössä. Hoitajat voisivat ottaa esimerkiksi yhteiset lukutuokiot ja musiikin kuuntelun säännölliseksi osaksi arkea. Käytäntö

vakiintuisi pikkuhiljaa, eikä sitä enää mielletäisi ylimääräiseksi hoitotyötä kuormittavaksi toiminnoksi, vaan sen koettaisiin helpottavan perushoitoa asukkaiden hyvinvoinnin lisääntyessä.

Eräs viriketoiminnanohjaaja esitti, että kulttuuriin liittyvät tarpeet, toiveet ja tavat tulisi kirjata jokaisen asukkaan hoitosuunnitelmaan samalla tavalla muiden perushoidollisten asioiden kanssa. Lisäksi olisi pohdittava, kuinka niitä voidaan toteuttaa ja tyydyttää. Myös tämänkaltaisten tarpeiden ja toiveiden toteutumista ja vaikutusta vanhuksen hyvinvointiin tulisi seurata. Hoitohenkilökuntaa tulisi järjestelmällisesti kouluttaa myös taiteen avulla työskentelyyn. Osa koulutuksesta voitaisiin varmasti sisällyttää normaaliin työaikaan. Myös varsinaisen perustyön ulkopuoliselle lisäkoulutukselle tulisi varata resursseja.

”Uskoisin, että kulttuurin vieminen hoitotyön ja varsinkin ikääntyneiden hoitotyön sisälle ja arkeen on jo tätä päivää ja hyvin vahvasti tulevaisuutta. Tuskinpa nykypäivän työssäkäyvät ja keski-ikäiset, nykyiset konserteissa, teatterissa ja elokuvissa kävijät hyväksyisivät sitä, että eläkeiässä päiväohjelman kohokohta olisi suihkussakäynti, lääkkeenotto tai kuiva vaippa. Nykyään terveydenhuoltopalvelut tuodaan koteihin ja ryhmäkoteihin - sinne, missä ihmiset niitä tarvitsevat – ehkä tämä on myös kulttuurialan tulevaisuutta? Ehkä tulevaisuudessa meillä on kotisairaanhoidon ja kotilääkärin lisäksi myös päätyökseen koti- ja laitospäivähoitoa tekevien taiteilijoiden ammattiryhmä? ”Kotiteatteri” – muussakin kuin jättimäisen taulutv:n muodossa?”

-Antinkodin viriketoiminnanohjaaja Johanna Ala-Soini

SISÄISEEN TIEDOTTAMISEEN ENEMMÄN HUOMIOTA

Haasteellisinta hankkeen eri kohderyhmien yhteistyössä oli sisäinen tiedottaminen. Hoitotyössä tietokoneen käyttö on osa päivittäisrutiineja, mutta henkilökunnan tiedottaminen lepää yhä edelleen pitkälti suullisen tiedotuksen ja esimiesten jakamien tulostettujen monisteiden varassa. Erilaisista tiedotustavoista huolimatta tiedottaminen on haastavaa isossa työyhteisössä, jossa on paljon työntekijöitä useissa työvuoroissa. Sähköpostin ja intranetin lukemista suositellaan kerran työvuoron aikana, mutta kaikki työntekijät eivät näin tee. Työn järjestely on hoitotyössä vielä melko hierarkista, ja hoitohenkilökunta odottaa usein saavansa määräykset suoraan esimieheltä. Tämä seikka tiedostettiin hanketta käynnistettäessä. Viestintä hoidettiin koko ajan esimiesten kautta odottaen, että he tiedottavat henkilökuntaansa. Lisäksi henkilökuntaa muistutettiin lähestyvästä tuokiosta, jotta siihen pystyttäisiin paremmin varautumaan. Viriketoiminnanohjaajat olivat tässäkin tiedotuksessa tärkeässä roolissa, koska he tuntevat talon osastot ja niiden toimintatavat. Silti usein ennen tuokion tai esityksen käynnistymistä osasto saattoi olla tietämätön alkavasta tuokios-

ta ja valmistautumaton sen vastaanottamiseen. Tämä aiheutti toisinaan aikatauluista lipsumista ja loi kiireen tuntua myös asukkaille. Hoitohenkilökunta joutui tekemään nopeita muutoksia päivänsä kulkuun.

Kun esitykset viedään kotiin verrattavissa olevaan tilaan, on otettava huomioon talon päiväjärjestys ja muut tuokion järjestämiseen vaikuttavat seikat. Osastoilta ja pienkodeista oli etukäteen pyydetty toiveet esitysten sopiviksi ajankohdiksi, jotta ne häirit-sisivät mahdollisimman vähän henkilökunnan perustyötä. Lähes kaikki esimiehet olivat sitä mieltä, että puolen tunnin kestoinen poikkeama arjesta olisi järjesteltävissä ilman, että rutiinit kärsivät.

Tiedottaminen yli 500 työntekijälle on vaativaa. Henkilökunnan sitouttamiseen ei varattu riittävästi aikaa, vaikka työntekijöiden toiveita kuultiinkin. Henkilökunta oli usein tottumaton esitystilanteiden vastaanottamiseen omassa työympäristössä. Tämän vuoksi hankkeessa olisi pitänyt henkilökuntaa perehdyttää ja tiedottaa paljon enemmän.

Hankkeessa olisi pitänyt myös puuttua enemmän hoitajien työjärjestelyihin. Tilanteet olivat kuitenkin erilaisia talosta ja osastosta riippuen. Joillain osastoilla hoitajat olivat varautuneet niin hyvin, että osa hoitajista oli tullut vuoroon vapaaehtoisesti ennen oman työaikansa alkamista. Hoitajien vapaaehtoisen ylityön sijasta työajan tulisi sisältää aikaa ja mahdollisuuden myös taiteelle ja kulttuurille.

Yhteistyö teattereiden kanssa sujui pääsääntöisesti joustavasti, vaikka hanke lopulta käynnistettiin nopealla aikataululla, ja useimpien teattereiden kevään aikataulut olivat jo pitkälti lukkoon lyötyjä. Teatterit pystyvät kuitenkin luomaan asukkaiden toiveisiin pohjautuvan ohjelmiston, ja toteuttivat esitykset ammattitaitoisesti. Teattereiden sisäinen tiedotus on toiminnan luonteen vuoksi kehittynyttä, ja tieto kulki pääsääntöisesti hyvin yhteyshenkilöiltä taiteellisille työryhmille. Aikataulut ja sovitut asiat hoidettiin hyvin. Joiltakin teattereilta olisi kuitenkin toivonut parempaa valmistautumista.

TEATTEREIDEN TAITEILIJAT TYÖLLISTYIVÄT

Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli lisätä teatteri- ja orkesterilain ulkopuolisissa teattereissa työskentelevien taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia. Hanke työllisti 28 freelance-taiteilijaa osa-aikaisesti, ja varmasti lisää monien työllistymismahdollisuuksia jatkossakin hankkeessa luotujen uusien kontaktien kautta.

Teatteri Takomolta hankkeeseen osallistui viisi henkilöä, Musiikkiteatteri Kapsäkin osalta hanke työllisti Suomi-filmi-esittää musiikkiesityksen tiimoilta neljä taiteilijaa ja Ruuskanen Railio –duon osalta kaksi muusikkoa. Klovnit ilman rajoja ry:ltä hankkeeseen osallistui kuusi taiteilijaa ja Teatteri Metamorfoosi toi hankkeeseen kahden

esiintyjän panoksen. Nukketeatterikeskus Poijun kautta työllistyi kaksi henkilöä, ja Höyhentämö toi hankkeeseen seitsemän henkilön työpanoksen.

Taiteellisten työryhmien lisäksi hanke työllisti välillisesti myös useita teattereiden hallinnolliseen henkilökuntaan kuuluvia. Täysipäiväisesti hankkeessa työskenteli koko keston ajan (4 kk) ainoastaan hankkeen koordinaattori.

Taiteilijoiden työn rinnalla Helsingin Seniorisäätiö antoi hankkeeseen ainakin seitsemän viriketoiminnanohjaajan, satojen hoitajien, osastonhoitajien, fysioterapeuttien, kuntohoitajien, palkanlaskijan ja talouspäällikön työpanoksen. Myös Seniorisäätiön johtaja Taina Mäensivu toi hankkeeseen oman työpanoksensa osallistumalla ohjausryhmän tapaamisiin ja tiedotukseen. Kaikki edellä mainitut Helsingin Seniorisäätiön työntekijät osallistuivat hankkeen toteutukseen varsinaisen työnsä ohessa.

VALTAOSA ASUKKAISTA SAI MAHDOLLISUUDEN OSALLISTUA

Hankkeen tarjoamiin esityksiin ja tuokioihin osallistui Helsingin Seniorisäätiön asukkaista yhteensä 948. Hoitajia tuokioihin osallistui yhteensä 164. Helsingin Seniorisäätiössä on 625 asukaspaikkaa. Osa asukkaista pääsi osalliseksi useammasta kuin yhdestä tuokiosta.

Osallistujamäärät talokohtaisesti:

	Antinkoti	Mariankoti	Kannelkoti	Pakilakoti
tuokioita	12	14	14	24
osallistujia	179 asukasta + 49 hoitajaa	300 asukasta + 48 hoitajaa	174 asukasta + 31 hoitajaa	295 asukasta + 36 hoitajaa

RAHOITUS – ILMAN JULKISTA RAHOITUSTA HANKKEET EIVÄT TOTEUDU

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi hankkeelle erityisavustuksena 45 000 €. Tämän lisäksi pyrkimyksenä oli hankkia yritysyritysyhteistyörahoitusta vähintään 5200 €. Rahoituksen hankkiminen muodostui hankkeen suurimmaksi haasteeksi ja lähestulkoon ainoaksi tavoitteeksi, joka jäi toteutumatta. Suunnitelmana oli saada yrityskumppani, jakaisi kustannusten lisäksi myös Seniorisäätiön arvot hyvästä vanhuudesta ja taiteen merkityksestä asukkaiden arjen elämänlaadun kohottajana. Kulttuurikumille tarjottiin myös mahdollisuutta tehdä tiedotuksellista yhteistyötä Kohtaamisia-hankkeen kanssa ja näkyvyyttä hyvän asian tukijana.

Vapaaehtoistyön suunnittelija Kirsti Holmberg aloitti syksyllä 2012 työt yrityskumppanien tavoittamiseksi, mutta hankkeen käynnistyessä yksikään yritys ei ollut

kiinnostunut yhteistyöstä taloudellisella tasolla. Hankkeen koordinaattori käynnisti ensi töikseen uudestaan yhteydenotot yrityksiin lähestyen yhteensä noin 30 yritystä. Kiinnostuksesta huolimatta jopa muutaman sadan euron panostus tuntui yrityksistä liian suurelta. Monet vetosivat taloudelliseen tilanteeseen tai aiempiin yhteistyökumppaneihin. Useat yritykset tarjosivat kuitenkin tuotevalikoimissaan olevia käyttöhyödykkeitä (esimerkiksi vaippoja), joita ei voitu ottaa vastaan. Tulos olisi jäänyt todella laihaksi, ellei Kuntoväline Oy olisi esimerkillisesti pienellä panostuksellaan osallistunut hankkeeseen.

Rahoituksesta keskusteltiin paljon hankkeen aikana sekä ohjausryhmän tapaamisissa että taiteilijoiden ja viriketoiminnanohjaajien kesken. Kaikki jakoivat huolen erityisryhmille suunnatun taiteen tulevaisuudesta. Opetus- ja kulttuuriministeriö myöntää tämänkaltaisiin hankkeisiin avustuksia vain sellaisille toimijoille, jotka pystyvät takaamaan hankkeelle 25 %:n omarahoitusosuuden. Tästä vain puolet voi olla laskennallista. Käytännössä hankekumppaneiden on sijoitettava hankkeeseen 12,5 % ”riihi-kuivaa” rahaa.

Tämänkaltaisen omarahoituksen vaade merkitsee tulevaisuudessa kuoliniskua Koh- taamisia 2013 kaltaisille hankkeille, joita toteuttavat voittoa tavoittelemattomat, har- kinnanvaraisen tuen tai muun projektirahoituksen turvin toimivat taide- ja kulttuuri- alan toimijat sekä sosiaali- ja terveydenhoitosektori. Jo pelkästään teatteritoiminnan perusrahoituksen saaminen on näille toimijoille jatkuvasti epävarmaa. Sosiaali- ja terveydenhoitosektorin rahoitus ei riitä edes välttämättömämpään. Tiukentuneet omarahoitusehdot tulevat välittömästi heikentämään teatterin saavutettavuutta ja kulttuurisen osallisuutta. Vanhusten ja muiden erityisryhmien mahdollisuuksista saada kulttuuripalveluja ei pystytä huolehtimaan.

Näkemykset taiteen saavutettavuuden lisäämiseen suunnattavasta rahoituksesta ovat hyvin erilaisia tarkastelijasta riippuen. Viriketoiminnanohjaajat katsoivat, että osa kulttuurirahoituksesta tulisi jyvittää suoraan erityisryhmille suunnatun esitystoimin- nan hankintaan (esim.vanhustyö). Tällöin he voivat itse vaikuttaa heille tarjottavan taiteen sisältöihin ja toteutustapoihin. Taiteilijat puolestaan pelkäävät taiteilijalähtöi- sen taiteen muuttumista ”tilaustaiteeksi”. Rahoituksen kriteerit muuttuvat niin, että taiteilijoille määritetään ulkoapäin taiteen lähtökohdat, päättäjien valitsemat kohde- ryhmät ja toteutustavat.

Samaan aikaan terveydenhuollon puolella pelätään, että perushoidon taso laskee entisestään, jos vanhustyön muutenkin huonoja resursseja aiotaan ilman lisärahaa suunnata kulttuuriin. Tällä hetkellä vanhuksille suunnattua taidetta tehdään useissa paikoissa vapaaehtoistyönä. Monet taiteilijat ja taideopiskelijat esiintyvät ilmaiseksi hoitokodeissa ja palvelutaloissa. Aukkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutuminen ei kuitenkaan voi olla ainoastaan vapaaehtoistyön armoilla. Vaarana on myös se, että ammattitaiteilijoiden oletetaan jatkuvasti tekevän työtään korvauksetta.

Monet kulttuuri- ja viihdealan toimijat ovat lähteneet toiveikkain mielin tekemään yritysysteistyötä. Suurilla toimijoilla on paremmat mahdollisuudet saada merkittäviä yhteistyökumppaneita, koska ne voivat tarjota yrityksille heidän intressiensä näkyvyyttä tai muuta hyötyä. Kohtaamisia 2013 –kaltaiset hankkeet eivät pysty tarjoamaan tällaista näkyvyyttä.

Taiteen keskustoimikunnan selvityksessä Yritysten tuki taiteille 2008 ja tuen muutokset 1999-2008 tutkija Pekka Oeschin mukaan elinkeinoelämän tuki taiteelle vähentyi noin kolmanneksella kyseisenä kymmenvuotiskautena ja on yhä keskittyneempää. On epärealistista ajatella, että tämänkaltaisiin hankkeisiin saataisiin sponsoreita tai yritykset ylipäättään tukisivat kulttuuria samoin kuin 1980- ja 1990-lukujen huippukautena. Vastikkeetonta rahaa ei ole tarjolla. Yritykset eivät varsinaisesti tue taidetta, vaan ne valitsevat tukensa kohteet oman liiketoimintansa pohjalta.

Kohtaamisia 2013 kaltaisten hankkeiden turvaaminen tulevaisuudessa edellyttää pidempikestoisten rahoitusmallien kehittämistä. Se edellyttää myös, että vanhuksille ja muille katsojaryhmille, jotka tarvitsevat taiteen tuloa asuinympäristöönsä, teoksia tuottavat teatterit ja ryhmät saavat kohennusta ja pitkäjänteisyyttä perusrahoitukseensa. Turvaamalla näiden yhteisöjen tuottajaportaan pitkäaikainen toiminta ja työehtosopimuksia noudattava palkkataso voidaan taata sosiaali- ja terveysalan yhteistyön jatkuvuus ja kehittyminen.

Pitäisikö meille luoda sellainen yhteiskuntavastuullisuuden malli, jossa yrityksen voitoista tietty osa suunnattaisiin automaattisesti kulttuuriin?

TEATTERILLISIA VÄLIINTULOJA VANHUUTEEN JA HOITOTYÖN ARKEEN

Kohtaamisia-hankkeeseen osallistuneet taiteilijat, hoitohenkilökunta sekä ohjaustöryhmä saivat mahdollisuuden tarkastella vanhuutta yksilöllisemmästä ja moninaisemmista näkökulmista. Hankkeen arvioinnissa nousi esiin se, miten esityksellisissä kohtaamisen hetkissä vanhuus voitiin nähdä vailla ”vanhuuden naamiota”, joka kätkee yksilön oman persoonallisuuden. Esitysten tuottamat onnistumisen kokemukset liittyivät juuri siihen, miten vanhuksen sisin ja hänen minuutensa tuli pieneltä osin nähdyksi, välähti esiin. Kohtaamiset olivat täynnä omanlaisiaan vanhuksia, yksilöitä.

Hankkeen onnistumisen edellytyksenä on ollut jo lähtökohtaisesti se, että henkilökunta suhtautui myönteisesti ”ulkopuolisten tuloon”. He mahdollistivat asennoitumisellaan ja yhteistyöllään teatteritaiteilijoiden tulon. Seniorikotisäätiön johtaja Taina Mäensivu ja vapaaehtoistyön suunnittelija Kirsti Holmberg korostavat hankkeen merkitystä vanhuksille, taiteilijoille ja myös hoitohenkilökunnalle. Hoitohenkilökunnan jaksaminen ja oman työn arvostus on tärkeätä ristiriitaisessa tilanteessa, jossa toisaalta korostetaan hoidon laatua ja tuloksellisuutta, toisaalta tehokkuutta ja säästöjä.

Kohtaamisia -hankkeen kaltaisella yhteistyöllä on erityisen paljon merkitystä vanhusten määrän lisääntyessä. Vanhuksia hoidetaan yhä enemmän erilaisissa vanhuspalvelukeskuksissa. Tällä hetkellä erilaiset laitokset ja palvelutalot ovat asuin- ja hoitoympäristö yli 40 000:lle yli 75-vuotiaalle. Vuonna 2030 erilaisissa palvelukeskuksissa asuvia arvioidaan olevan noin 70 000. Henkilökunta hoivaa aikaisempaa huonokuntoisempia ja iäkkäämpiä vanhuksia, ja työ on psyykkisesti ja fyysisesti raskasta.

Kohtaamisia -hankkeessa kamppailtiin vallitsevan vanhuuskuvan kanssa. Nyt ei oltu tekemisissä sen mediajulkisuuden hellimän ideaalityypin – aktiivisen itseään toteuttavan kuluttajaikäihmisen – kanssa. Nyt tehtiin väliintuloja ongelmakeskeiseksi määritellyyn vanhuuteen. Julkisuuden välittämä kuva vanhuudesta on pääosin kielteinen. Se kiteytyy helposti laiminlyönteihin, märissä vaipoissa tai ilman riittävää ravintoa sängyissä viruviin vanhuksiin.

Työntekijän kommentti ”minä en kohta enää kehtaa sanoa, missä minä olen töissä” tiivistää hoitohenkilökunnan tunnot tilanteessa, jossa se joutuu kohtaamaan julkisuudessa vallitsevan näkemyksen vanhuksia kaltoin kohtelevista kasvottomista laitoksista. Vanhukset tuntuvat olevan olemassa vain ongelmana. He ovat kulueriä, joista irtoaa dramaattisia kirjoituksia, tai näkymätön, hiljainen joukko, joka ei kiinnosta ketään. Stereotyyppistä ja valtaosin negatiivista vanhuus- ja hoitolaitoskuvaa Taina Mäensivu pitää suurena ongelmana, joka vaikuttaa välillisesti myös henkilökunnan työmotivaatioon, työssä jaksamiseen ja itsearvostukseen.

Hankkeen kuluessa jouduttiin vanhuuden näkymättömyys huomaamaan hyvin kouriintuntuvasti: yritysten yhteiskuntavastuu ei enää ulottunut vanhuksiin. Ilmeisesti yrityksissä nähtiin, ettei hiljaisiin, äänettömiin, kuluttamattomiin vanhuksiin enää kannattanut sijoittaa. Yhteiskuntavastuun trendikkäät kohteet ovat muualla.

Arkkiatri Risto Pelkosen mukaan ”medikalisoituneessa maailmassa ihminen ei ole ainutlaatuinen persoona, jolla on sosiaalinen todellisuutensa, tarinansa ja tunteensa, vaan hän on pilkkoutunut geneiksi ja molekyyleiksi ja joukoksi vaaratekijöitä.” Taina Mäensivu on pohtinut sitä, miten perinteisessä hoitokulttuurissa hoitamista ja hoivaa toteutetaan ehkä liikaakin vain ”oikean hoitamisen” kautta. On helpompaa vaihtaa laastaria kuin olla aidosti läsnä, vuorovaikutuksessa. Hoitamisessa on kova kiire, se tapahtuu paineen alla. Kiire voi olla todellista, mutta myös usein näennäistä. Hoitajat kokevat olevansa tärkeitä ja hyödyksi ainoastaan silloin, kun he suorittavat hoitotoimenpiteitä.

Kohtaamisia-hankkeen kaltaisten yhteistyömuotojen arvokkaana välillisenä seurauksena voi olla juuri se, että löydetään keinoja medikalisoitumista vastaan. Parhaimmillaan tämänkaltaiset hankkeet auttavat näkemään hoitokulttuuria uudella tavalla. Taideyhteistyö voi auttaa henkilökuntaa näkemään itsensä muunakin kuin ”toimenpideteknikkona” tai ”rutiiniasiantuntijana”.

Hankkeen kuluessa nousi esiin sana ”kulttuurilohtu” tai ”taidelohtu”. Ehkä tämä taidelohtu kohdistuu myös henkilökuntaan. Esityksissä korostuvat läsnäolo, dialogisuus, sanaton vuorovaikutus, eleet, ilmeet, ääni ja kehon kieli. Hankkeen kokemukset innostavat kysymään, mikä merkitys läsnäololla ja kuuntelulla voikaan olla hoitotyön arjessa. Teatteri taiteenlajina nostaa esiin kysymykset ihmisten keskinäisistä suhteista ja kasvatusten olemisesta.

Hoitotyön arki voi olla muutakin kuin rutiininomaista ja sääntöorientoitunutta suorittamista. Erityisen tärkeänä tulevaisuuden kannalta Mäensivu näkeekin sen, että ajattelu- ja toimintamalleja voidaan muuttaa. Kohtaamisia -hanketta pidemmälle viety pitkäkestoisempi ja intensiivisempi teatterintekijöiden ja hoitohenkilökunnan yhteistyö voi olla tukemassa myös hoitohenkilökunnan työn arkea ja jaksamista. Tämä tukee myös hoitokulttuurin kehittymistä.

Mäensivu ja Holmberg pohtivat tulevaisuutta, jossa voisi olla olemassa kulttuuripainotteisia vanhainkoteja, ylipäättänsä hoitoyksiköitä, joissa omanlaisensa vanhuus voisi toteutua. Omanlaisensa vanhuuden toteutuminen, empatian, myötätunnon ja intuitiion kautta edellyttää muutoksia myös koulutuksessa, jolla vaikutetaan henkilökunnan asenteisiin.

Hanna Helavuori

TINFO – Teatterin tiedotuskeskuksen johtaja

TULEVAISUUS – MITEN JUURRUTTAA KULTTUURI HOITOTYÖN KÄYTÄNTÖIHIN

Taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset on tiedostettu. Huomiota on kiinnitetty myös taiteen saavutettavuuteen. Opetus- ja kulttuuriministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman (2010–2014) yksi painopistealue koski sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Toimenpide-ehdotukset kannustavat taiteenalan toimijoita pitkäjänteiseen ja järjestelmälliseen yhteistyöhön sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja palveluyksiköiden kanssa. Ohjelmassa esitetään lisäksi, että sosiaali- ja terveystalveluiden piirissä olevien asiakkaiden kulttuuritarpeet, yksilölliset toiveet ja toteutus tulisi kirjata asiakkaan/potilaan hoitosuunnitelmaan ja että taiteilijavierailujen ja taidetapahtumien tulisi kuulua asiakkaiden arkeen.

On tehty paljon erilaisia soveltavan teatterin taidehankkeita ja niihin liittyviä selvi-tyksiä. Kentällä toimii jo nyt lukuisa joukko taiteen ammattilaisia, joilla on osaamista ja halua tehdä työtä vanhusten ja hoitotyön ammattilaisen kanssa. Myös sosiaalialalla on herätty mieltämään taide osaksi hoivatyötä. Ongelmana on kuitenkin, että taiteen ja hoivatyön kestävä yhteistyön mahdollistavia rahoitusmalleja ei ole, eikä hankkeis-sa syntyneitä toimivia työskentelymalleja ole pystytty juurruttamaan hoitotyön käy-täntöihin.

Demos Helsingin ajatushautomo (Tomi Laitio, Aleksi Neuvonen, Satu Onnela, Mikko Rissanen ja Tuula Tuomi) on nostanut esiin ajatuksen laajennetusta julkisesta sekto-rista. Se tarkoittaa sitä, että julkiset tilat voisivat yhä enemmän toimia monimuotoi-

sen toiminnan paikkoina. Tätä toimintaa tuottavat tällöin julkinen sektorin rinnalla myös erilaiset muut tahot. Tämän voisi ajatella koskevan laajennettua hoivasektoria. Tarkoituksena ei ole tavoitella Iso-Britannian Big Society:n kaltaista mallia, vaan nimenomaan sosiaalisektorin, taiteilijoiden ja toisaalta mahdollisesti myös kolmannen sektorin tarjoamaa toiminnan yhteiskenttää. Kulttuurisen hoivan toteutuminen edellyttää perusteellista asennemuutosta. Tarvitaan monialaista keskustelua hoivatyön arvoista ja normeista.

Sekä taiteilijoita että hoitohenkilökuntaa tulisi kouluttaa yhteisen kulttuurityön asialle. Soveltavan teatterin tai ylipäättään kulttuurisen vuorovaikutuksellisen osallistamisen työmetodeja voitaisiin hyödyntää jo hoiva-alan koulutuksessa tai viimeistään hoiva-alan ammattilaisten ammatillisessa täydennyskoulutuksessa. Edellä mainitussa yleisötyöraportissa on nostettu esiin esimiestason ammatillinen koulutus. Tämän raportin eri yhteyksissä korostetaan myös henkilökunnan työhyvinvointia ja työssä jaksamista.

Tällä hetkellä hoitotyössä toteutettava viriketoiminta ja järjestetty kulttuuritoiminta (esitykset ym.) ovat erillään, ja niiden käytännöt poikkeavat toisistaan. Järjestetty viriketoiminta huomioi kohderyhmänsä, ja tapahtuu sen ehdoilla. Osallistujien toimintakyky otetaan virkistystoiminnassa huomioon, ja he voivat itse usein osallistua aktiivisesti toimintaan. Viriketoiminnassa käytetään parhaimmillaan sujuvasti taidelähtöisiä menetelmiä; maalataan yhdessä, tehdään käsitöitä, ja pidetään keskustelutuokioita kirjallisuuden äärellä. Toisenlaisen viriketoiminnan osan muodostavat hoitokodeissa ja palvelutaloissa vierailevat taiteilijat, jotka tulevat esittämään esimerkiksi musiikkiesityksiä, tanssia tai runonlausuntaa laitoshoidon asukkaille. Kohtaamisia -hankkeessa pyrittiin ja onnistuttiin yhdistämään viriketoiminnan ja taiteellisen työskentelyn parhaimmat puolet. Hankkeessa huomioitiin kohderyhmä tarpeineen, tarjottiin laadukasta, ammattilaisten toteuttamaa taidetta ja osallistettiin asukkaita taiteen keinoin.

Hankkeessa toimi kordinaattori, joka havaitsi yhteistyön ongelmakohdat; eri ammattialojen erilaisen kielen, toimintaympäristön ja kohderyhmään liittyvät tekijät, sekä toimi ”tulkkaavana välittäjänä”. Taiteilijoiden ja vanhustyön pitkäjänteinen yhteistyö on mahdollista toteuttaa pienemmässä mittakaavassa ilman välikäsiäkin. Yhteistyön edellyttää kuitenkin sitä, että osapuolet pystyvät kertomaan työnsä luonteesta ja toimintatavoista toisilleen. Vain avoimen keskustelun ja toiseen tutustumisen kautta voidaan saavuttaa yhteistyö, josta kaikki hyötyvät.

Haasteena onkin juuri saavuttaa sellainen yhteistyön malli, jossa tällainen toiminta voisi vakiintuneesti toteutua. Olisi hienoa, jos myös hoitotyössä olisi mahdollista räättälöidä jokaiselle asukkaalle juuri hänen voinnilleen ja mieltänsä mielekästä ja innostavaa kulttuuritarjontaa unohtamatta kuitenkaan mahdollisuutta uusien asioiden kokeilemiseen. Kulttuurihoivaa pitäisi pystyä asukkaan voinnin mukaan päivittämään siinä missä muitakin perustoimintoihin liittyviä toimenpiteitä tai käytäntöjä.

Teatterikentällä lisäkoulutus soveltavan taiteen käytöstä on onneksi jatkuvasti lisääntymässä, eikä se ole enää pelkästään perinteisesti teatteri-ilmaisunohjaajien tai luovuusterapeuttien työsarkaa. Moni hankkeessa mukana ollut taiteilija saikin uusia ideoita ja innostusta työkentän laajentamiseksi vanhusten kanssa / vanhuksille suunnattuun taiteeseen. Haluja siis löytyy molemmilta puolilta, mutta rahoituskysymyksen ratkaiseminen ei ole yksinkertaista. On tärkeätä, että teatterialan ammattilaisille tarjoutuu mahdollisuuksia soveltavan teatterin käytännön harjoittelujaksoihin erilaisissa palvelukodeissa.

Vanhustyöhön pitäisi suunnata varoja, jotta hoitotyön keinovalikoimaan voitaisiin sisällyttää myös taiteen ammattilaisten kanssa tehtävää työtä.

Taide piristää arkea

TEKSTI SONJA KÄHKÖNEN

Hoitosektorilla olisi tilaus taiteen ja kulttuurin nykyistä laajemmalle hyödyntämiselle, sanoo taiteen hyödyntämistä vanhusten hoitotyössä tutkinut Asta Engström.

Taiteen ja kulttuurin hyödyntäminen hoitotyössä rajoittuu monissa hoitoyksiköissä juhlapyhien viettämiseen. Taidetta kannattaisi hyödyntää nykyistä enemmän, sillä sen merkitys hoitotyössä on moniulotteinen, selviää Asta Engströmin hiljattain valmistuneesta pro gradu -tutkimuksesta.

Engströmin haastattelemat kahden palvelutalon hoitajat kokivat, että taide ja kulttuuri parantavat asukkaiden elämänlaatua, heidän henkistä hyvinvointiaan, osallisuutta ja toimijuutta. Hoitajien mukaan taiteen tuominen palvelutaloon voi aktivoida myös passiivisia ja masentuneita asukkaita.

– Taide lisäsi vuorovaikutusta ja katkaisi arjen tasapaksuisuuden. Asukkaat motivoituivat nousemaan aamuisin vuoteestaan, kun heillä oli jotain mielekästä odotettavaa ja tekemistä.

Hoitajat kokivat taiteen hyväksi apuvälineeksi haastavissa hoitotilanteissa.

– Esimerkiksi laulamalla asukkaan huomio voitiin kiinnittää toisaalle, jol-

loin hänen näkökulmastaan epämiellyttävä toimenpide, kuten vaipan vaihtaminen, kävi sujuvammin.

Parhaimmillaan taiteen ja kulttuurin hyödyntäminen saattoi parantaa asukkaiden unen laatua ja vähensi lääkityksen tarvetta. Engströmin mukaan hoitajat kokivat taiteen ja kulttuurin lisäävän myös heidän työnsä mielekkyyttä. He saivat uusia välineitä työhönsä ja lisää rohkeutta hyödyntää omaa persoonaansa.

Engström pitää erityisen myönteisenä sitä, että taiteen tekemisen kautta hoitajat näkivät asukkaat erilaisia voimavaroja omaavina yksilöinä, ei vain hoidon kohteina.

Hoitajien mukaan hoito- ja hoiva-alan koulutus ei tarjoa vielä riittävästi tietoa tai välineitä taiteen ja kulttuurin hyödyntämiseksi. Engström toteaa, että taiteen ja kulttuurin asemaa hoitotyössä ei ole määritelty, minkä lisäksi taiteen toteutumisen haasteena ovat myös hoitotyön vaatavuus, heikko tiedonkulku ja asioiden tekeminen totutulla tavalla.

– Peränsä kuulutan kannustavaa työyhteisöä. Vaikka kaikki eivät haluaisikaan osallistua taiteen ja kulttuurin hyödyntämiseen, on tutkimustulosten valossa tärkeää tukea heitä, jotka ovat siihen motivoituneita. ■

Vanhuksilla on oikeus kulttuuriin

Teatteri jalkautuu vanhusten pariin Helsingin Seniorisäätiön neljässä vanhainkodissa. Kohtaamisia 2013 -hankkeessa myös huonokuntoiset vanhukset, joiden on yleensä vaikea osallistua talon yhteiseen viriketoimintaan, saavat tulla osalliseksi taiteesta omassa yksikössään tai jopa omassa huoneessaan.

– Tässä on kyse siitä, että vanhuksilla ja laitoshoidossa olevilla ihmisillä pitäisi olla muiden kanssa tasa-arvoinen oikeus nauttia kulttuurista, hankkeen tuottaja Suvi Aaltonen kertoo.

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamassa hankkeessa on mukana

kuusi helsinkiläistä ammattiteatteria: Nukketeatterikeskus Poiju, Klovnit ilman rajoja ry, Musiikkiteatteri Kapsäkki, Teatteri Metamorfoosi, Höyhentäjä ja Teatteri Takomo.

Esitykselliset kohtaamiset suunnitellaan asukkaiden toiveiden pohjalta, ja ne toteutetaan tämän kevään aikana. Päämääränä on, että asukkaat saavat virikistystä ja keskustelun aiheita arkeensa. Myös hoitajien työhön hankkeen tuottaa tuovan uudenlaista luovuutta.

– Tavoitteena on myös luoda toimintamalleja taiteen ja hoivatyön kohtaamiselle. ■

SUPER 5 / 2013

Harjoitus tekee mestarin

SuPerin verkkosivujen jäsenalueelta löytyy esimerkkejä, joiden avulla superilaiset voivat testata ja terävöittää lääkelaskutaitojaan. Harjoitusaineisto on tarjolla sekä suomeksi että ruotsiksi. Laskut löytyvät kirjautumalla ensin jäsenalueelle ja napsauttamalla sitten Edunvalvonta > Ammatillinen edunvalvonta > Ammatissa toimiminen > Lääkelaskut.

Ryhmävalmennuksesta apua muistisairaille

Vanhustyön keskusliiton koordinoimassa nelivuotisessa tutkimus- ja kehittämishankkeessa on saatu myönteisiä tuloksia Omahoito-ryhmävalmennuksen vaikutuksesta muistisairaiden muistitoimintoihin ja heidän puolisoitensa elämänlaatuun. Tutkimuksessa on ollut mukana 136 omaishoitoparikuntaa pääkaupunkiseudulta. Omahoito-ryhmävalmennusryhmiin osallistuneet henkilöt sioutuivat ryhmiin hyvin ja kokivat niistä saamansa tiedon ja vertaistuen tärkeänä.

Vaihtoehtoja kehitysvammaisten asumiseen

Pirkanmaan kuntien ja yhteistoiminta-alueiden suunnitelmat kehitysvammaisten henkilöiden asumispalvelujen lisäämiseksi edistävät lähivuosina merkittävästi kehitysvammaisten laitoshoidon vähentämistä. Laitoshoidon määrä vähenee asteittain nykyisestä 240 asiakaspainasta 80:een. Uusia avohuollon asumispalvelupaikkoja on suunnitteilla vuoteen 2016 mennessä yhteensä 300.

HANKE

Kohtaamisia 2013 -hanke tuo teatterin keskelle vanhustyön arkea

Helsingin Seniorisäätiön hallinnoimissa vanhainkodeissa on kosketeltu kevään aikana monenlaisia rajoja Kohtaamisia 2013 -teatterihankkeen myötä. Opetus- ja kulttuuriministeriön tuella on tuotettu yli 60 ammattitaiteilijoiden toteuttamaa esitystä ja tuokiota Seniorisäätiön vanhainkoteihin. Kulttuuria on tuotu osastoille ja vuoteen vierille niiden asukkaiden ulottuville, jotka eivät enää pysty liikkumaan talon ulkopuolella.

Hankeessa ei haluta pelkästään tehdä esityksiä, vaan tuoda teatteri osaksi vanhustyön arkea.

Kulttuurin hyvinvointia tuottavat vaikutukset ovat moneen kertaan tutkittuja ja todettuja, myös vanhuksilla tulee olla oikeus kulttuurielämyksiin. Se on osa elämänlaatua, sanoo hankkeen projektipäällikkö **Suvi Aaltonen**.

Kulttuurin tarjoaminen palvelutalouksessa perustuu yleensä virikeohjaajien ja vapaaehtoistoimijoiden intoon. Nyt etsitään mallia, miten ammattitaiteilijoiden työpanosta voitaisiin entistä systemaattisemmin käyttää vanhusten hyvinvoinnin edistämiseksi. Samalla yritetään luoda taiteilijoille työmahdollisuuksia, Suvi Aaltonen jatkaa.

– Tarkoitus on, että esitykset tehdään vanhusten ehdoilla. Tätä varten on haastateltu henkilökuntaa ja sitä kautta karotettu vanhusten toiveita. Esitysten tekeminen edellyttää taitelijoilta improvi-

sointikykyä, sillä esityksen suuntaa tulee voida kääntää nopeastikin ikäihmisten reagoinnin mukaisesti. Monilla taiteili-

joilla on kokemusta vanhusten parissa työskentelystä ja intressi tehdä taidetta juuri vanhusten kanssa.

Taide-esityksiä myös vuoteen vierelle

Taidetta ja kulttuuria tarjotaan myös kaikista huonokuntoisimmille vuoteissa oleville. Taide-esitykset sovitetaan tilanteen mukaan, tehdään sellaista, mihin asukkaan toimintakyky riittää.

– Sängyssäkin voi kokeilla esimerkiksi soittimia tai sormilla voi tanssia. Yhdessä voi tehdä musiikkia ja laulaa tai loruilla. Taiteen avulla tehdään asukkaat näkyviksi. Heillä voi olla paljon säilyneitä taitoja ja kyvykkyyttä, joka ei muuten pääse esiin, Suvi Aaltonen toteaa. Kulttuurituokiot tuovat uuden lisän henkilökunnan työhön. Henkilökunnan apua tarvitaan tilan järjestelyihin, taiteilijoiden vastaanottamiseen ja asuk-

kaiden valmistelemiseksi taidehetkeen. Samalla kulttuurituokio on henkilöstölle hengähdyshetki, voi istahtaa esityksen äärelle.

- Tilanne antaa henkilökunnalle mahdollisuuden nähdä asukkaat uudessa valossa. Voi saada käsityksen siitä, mikä oman hoidettavan saa syttymään. Joku hoitajista onkin sanonut, että on ihana nähdä ”mummojen heräävään horroksesta” ja huomata heidän ragoivan.

Aaltosen mukaan hankkeen yhtenä johtolankana on, että tehdään yhteistä kiva. Kohtaamisia on monella tasolla, niin henkilökunnan, esiintyjien, vanhusten kuin heidän omaistensa välillä. Tilanne on uusi. On opeteltava myös yhteistä kieltä, millä kielellä kommunikoidaan. Hoitotyön arjessa on oma kielenkäyttönsä ja termistönsä, taiteen piirissä omansa. Nämä on sovittava yhteen, kun puhutaan vanhustyön arkeen sijoittuvasta taiteesta. Nyt testataan, miten esitykset sopivat osastoille.

Kulttuurin tulisi tulla vanhusten luo

Kohtaamisia 2013 -hankkeelle on saatu Opetus- ja kulttuuriministeriön erityisavustus. Suvi Aaltonen toivoo, että yhteiskunta turvaisi rakenteet, jotka mahdollistaisivat ikäihmisten tasa-arvoisen oikeuden päästä taiteesta ja kulttuurista osalliseksi.

- On hienoa, että erityisryhmille on saatu palveluja, jotka lisäävät esteettömyyttä esimerkiksi teatteritiloissa. Monet laitoksissa asuvat vanhukset ovat kuitenkin tämän ulkopuolella, koska eivät pääse kulttuurilaitoksiin ainaakaan itsenäisesti. Siksi kulttuurin tulisi tulla vanhusten luo.

Aaltonen kertoo, että hankkeelle on yritetty hakea myös yrityskummeja, jotka haluaisivat tulla rahallisesti tukemaan vanhuksille suunnattua taide-toimintaa, mutta halukkaita on vaikea löytää. Halua ja myönteisyyttä asialle on, mutta vain puheissa, hän toteaa.

Mikäli ikäihmisille suunnattu kulttuuri-toiminta saataisiin vauhtiin, kaikki voit-taisivat. Työllisyys lisääntyisi taideken-tällä, kuormitus vähenisi hoitajilla, kun joku muu ohjaa ryhmää hetken aikaa ja vanhukset saisivat hyvinvointia ja lisää laatua elämäänsä, Aaltonen kiteyttää.

Taiteilija tarvitsee toimeentulon

Pakilakodissa vieraillut taiteilijaryhmä **Hanna Terävä, Jerina Hintikka ja Pipsa Toikka** ovat freelance-esiintyjiä. Heidän mielestään on hyvä, että taiteilijat nähdään osana vanhustyötä ja tekemisestä maksetaan palkka. Ammattitaiteilija ei voi elää pelkästään tekemällä vapaaehtoistyötä, vuokrat, asuntolainat ja muut kulut ovat samoja, kuin kenellä tahansa, he lisäävät.

Ikäihmisille on ilo esiintyä. He reagoivat heti kaikkeen ja palaute on aina välitöntä, taiteilijat sanovat.

Hanna Terävä toimii Klovnit ilman rajoja järjestössä ja on tottunut vierai-

ihmiset elävät vaikeissa oloissa. Klovneria ja sirkus auttavat edes hetkeksi unohtamaan elämää varjostavat huolet, hän sanoo.

Taiteilijat uskovat, että esiintyjäporukoita ei ole vaikea koota, jos taidesityksistä tulisi osa vanhuspalvelujen arkea.

– Viivana lähdetään, jos tällaista työtä tarjoutuu. Henkilökohtainen työskentelyapuraha voisi olla yksi keino lisätä taiteilijoiden osallistumista vanhainkotien ja palvelutalojen toimintaan, he pohtivat.

Helsingin Seniorisäätiössä viriketoiminnan ohjaajana työskentelevä **Silva Siponkoski** sanoo, että säätiössä on ol-

keeseen.

– On ollut hienoa nähdä, miten vanhuksien piristävät esityksistä ja osallistuvat esimerkiksi antamalla aplodeja. Tunnelma jää elämään loppupäi-

ovat kertoneet, että hämmästyttävää on nähdä se ”syttyminen”, jonka taide-elämys tuo vanhukselle. Omassa omaisessa on näkynyt pilkahdus vanhaa, se on ollut suuri lahja, omaiset kuvailevat. ☀

Kohtaamisia 2013 -hanke

Mukana Kohtaamisia 2013 -hankkeessa on kuusi helsinkiläistä ammattiteatteria: Nukketeatterikeskus Poiju, Klovnit ilman rajoja ry, Musiikkiteatteri Kap-säkki, Teatteri Metamorfoosi, Höyhentämö ja Teatteri Takomo. Yhteistyössä hankkeessa ovat myös Teatterikeskus ry ja TINFO - Teatterin Tiedotuskeskus. Tavoitteena on luoda vanhustyön yksiköiden asukkaiden, henkilökunnan ja taiteilijoiden yhteistyöverkosto sekä kartoittaa toimivia toiminta- ja rahoitusvaihtoehtoja. Samalla hanke vahvistaa teattereiden saavutettavuutta ja tarjoaa taidealan ammattilaisille uudenlaisia työtehtäviä.

Kolme pientä klovnia

Kolme pientä klovnia marssi näin, alkaa kuulua laulu Helsingin Seniorisäätiön Pakilakodissa muistisairaiden ryhmäkodin käytävällä. Kodin yhteistilaan ovat kokoontuneet ryhmäkodin asukkaat hoitajineen noin 15–20 henkeä. Ilmassa on odottava tunnelma, mitä tulee tapahtumaan?

Klovni Hanna Terävä, sirkustaiteilija Jerina Hintikka ja muusikko Pipsa Toikka aloittavat esityksensä. Taustamusiikki tulee kannettavasta cd-soittimesta. Jerina Hintikan akrobatiaa sisältävä sirkusesitys saa katsojat haukkomaan aika ajoin henkeä. Pyörätuoleissa istuvien vanhusten vartaloihin tulee eloa, kädet liikkuvat, annetaan aplodeja ja välillä puristetaan omia rystysiä pelkämästä jännityksestä. Esitystä kommentoidaan myös sanallisesti, tulee huudahduksia: oletpa notkea.

Laulut kirjoittavat mukaan hyräilemään, naputtamaan tahtia tai keinuttamaan päätä. Löytyypä yleisön joukosta joku, joka tunnistaa ja muistaa yhden laulun sanatkin. Vanhuksen ääni kantaa kirkkaana, Pipsa Toikka antaa rouvan laulaa tovin itsekseen ennen kuin yhtyy jälleen lauluun. Mitähän täältä korvan takaa löytyy, klovniasuinen Hanna Terävä ihmettelee kiertäessään yleisön joukossa.

– Kas, sehän on kolikko, rahaa. Laitetaan purkkiin säästöön vaikka pipareita varten, Terävä helisyttää metallista purkkia. Yleisö seuraa tiiviisti klovnin liikehdintää.

Alkaa kolikoiden etsintä, tuoltako niitä löytyy polvesta ja kainalon alta ja hiusjuuresta. Hetken kaikki etsivät ja ihmettelevät, mistä kaikkialta kolikoita voikaan löytyä. Kukaan katsojista ei ole aivan paikallaan, hymyä on kasvoil-

la ja käsi hamuaa milloin hiusraja, milloin jalkaa, olisiko siellä mahdollisesti rahaa.

Esitys kestää noin 20 minuuttia. Loppulaulun aikana taiteilijat kiertävät vanhusten parissa tarttuen heidän käsiinsä heiluttaen niitä musiikin tahdissa. Tavoitteena on, että jokainen saa kosketuksen ja voi kokea olleensa mukana esityksessä.

Kolme pientä klovnia marssi näin. Tällä kertaa kotiin päin. Tunnelma salissa on tunnelatauksesta tiivis, esiintyjille vilkutetaan, heitä kiitetään. Silmäkulmissa on kosteaa, haisea hymy viipty huulilla. Esitys on koskettanut.

AIHEESTA MUUALLA

Bardy, M., Haapalainen, R., Isotalo M., Korhonen P. (toim) 2007. Taide keskellä elämää. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Engström, Asta 2013: Hoitotyöntekijöiden näkemyksiä taiteesta ja kulttuurista vanhusten hoitotyössä. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto/Terveystieteiden laitos. Verkkojulkaisu:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/40684/URN%3ANBN%3Afi%3Aaju-201301141038.pdf?sequence=1>

Kaskiharju, Eija ja Sarjakoski, Helena. Kulttuuriketju – pieniä suuria asioita ja hyviä käytäntöjä kulttuuritoiminnan järjestämiseksi hoitopaikoissa. Ikäinstituutti. Verkkojulkaisu:

<http://www.ikainstituutti.fi/binary/file/-/id/3/fid/88>

Koivisto Nelli, Lehikoinen Kai, Pasanen-Willberg Riitta, Ruusuvirta Minna, Saukkonen Pasi, Tolvanen Pirita, Veikkolainen Arsi 2010. Kolmannella lähteellä: hyvinvointipalveluja kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön aloilta. Teatterikorkeakoulu. Verkkojulkaisu http://www.kolmaslahde.fi/images/stories/kolmannella_lahteella_julkaisu.pdf

Koponen, Tuulia (toim.) 2011. Kulttuuria vanhusten arkeen – loppuraportti. Verkkojulkaisu.

<http://www.thl.fi/thl-client/pdfs/e9b610cd-7a4c-483c-bc23-0a818511ce44>

Liikanen, Hanna-Liisa 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf?lang=fi>

Mäkinen Minna, Ora Lotta, Roihankorpi Riku, Sirén Kati 2009. Voimavara! Kokeimuksia soveltavan teatterin mahdollisuuksista hoiva-alan yrityksissä ja yhteisöissä Pirkanmaalla. Raportti Tutkivan teatterityön keskus. Verkkojulkaisu <http://www.yleisotyo.fi/uploads/pdf/voimavararaportti.pdf>

Osaattori-hanke: Taidetta vanhuksille – töitä taiteilijoille

<http://www.osaattori.fi/>

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus

Opetusministeriön toimenpideohjelma 2006–2010, Opetusministeriön julkaisuja 2006:6.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm_18_opm6.pdf?lang=fi

Varho, Jenni ja Lehtovirta, Mauri (toim.) 2010. Taidetta ikä kaikki - Selvitys ikäihmisten hoivayhteisöjen kulttuuritoiminnasta Helsingissä. Helsingin kulttuurikeskus. Verkkojulkaisu:

http://www.kansalaisareena.fi/Taidetta_ika_kaikki.pdf

Voimaa Taiteesta – malleja taiteen soveltamiseen hyvinvointialalla. Tampereen yliopisto. Tutkivan teatterityön keskuksen julkaisu 2013. Verkkojulkaisu: http://www.voimaataiteesta.fi/uploads/pdf/Voimaa_tauteesta.pdf

Willberg, Elina 2011. Loppuraportti: Ikäihmisten kulttuurikaari – enemmän elämänlaatua, parempaa arkea. Verkkojulkaisu:

http://www.tampere.fi/material/attachments/k/63wn6MNqZ/loppuraportti_teksti_lopullinen_kaksipuoleinen_isbn.pdf

<http://www.yleisotyo.fi/uploads/pdf/voimavararaportti.pdf> http://www.kolmaslahde.fi/images/stories/kolmannella_lahteella_julkaisu.pdf

[HTTP://KOHTAAMISIAHANKE.WEEBLY.COM/](http://kohtaamisiahanke.weebly.com/)